

Ministry of Foreign Affairs – Department for European Neighbourhood, EUN

Meeting in the Council for Development Policy on 12 October 2023

Agenda Item No. 4

- 1. Overall purpose:** *For discussion and recommendation to the Minister*
- 2. Title:** Revideret Strategisk Ramme: Danmarks Partnerskab med de Østlige Naboskabslande 2023-26
- 3. Amount:** DKK 1.303 Million for 2023-2026. (expected)
DKK 235 Million for 2023
- 4. Presentation for Programme Committee:** 26th September 2023
- 5. Previous Danish support presented to UPR:** 30 September 2021

**Revideret Strategisk Ramme:
Danmarks partnerskab med de Østlige
Naboskabslande 2023-26
Oktober 2023**

Til drøftelse på møde i UPR 12.oktober 2023

(Udkast 29.9.2023)

Den tidligere version fra januar 2022 kan findes på um.dk: [Strategic-Framework-Denmarks-partnership-with-the-Eastern-Neighbourhood-Countries-20222026.pdf](https://um.dk/Strategic-Framework-Denmarks-partnership-with-the-Eastern-Neighbourhood-Countries-20222026.pdf)

Kort over de seks naboskabslande:

Indhold

1.	Introduktion	5
2.	Analyse af kontekst, udfordringer og risici	7
2.1	Indledning	7
2.2	Ukraine	8
2.3	Moldova	10
2.4	Georgien	11
2.5	Belarus	12
2.6	Armenien	13
2.7	Aserbajdsjan	13
2.8	Risici	14
3.	Den hidtidige danske indsats og resultater	16
3.1	Hidtidige indsats	16
3.2	Opnåede resultater	18
4.	Strategiske mål for dansk partnerskab med naboskabslandene	20
4.1	Understøtte konflikthåndtering, opbyggelse af modstandskraft og imødegåelse af befolkningernes akutte og humanitære behov og genopbygning	21
4.2	Understøtte reform og EU-tilnærmelse: Fremme udvikling af demokratiske institutioner og processer	23
		23
4.3	Understøtte bæredygtig og retfærdig vækst, grøn omstilling og øget energiuafhængighed	26
5.	Danske udviklingspolitiske programmer og instrumenter	28
5.1	Naboskabsprogrammet	28
5.2	Humanitær Bistand, Ukraine	29
5.3	Genopbygningsbistand, Ukraine	29
5.4	Makrofinansiel støtte, Ukraine	30
5.5	Danida Sustainable Infrastructure Finance og Investeringsfonden for Udviklingslandene	30
5.6	Freds- og Stabiliseringsfonden, Ukraine og de øvrige Naboskabslande	31
5.7	Myndighedssamarbejde	31
5.8	Partnerskab med danske civilsamfundsorganisationer	32
5.9	Multilateral støtte	32
5.10	Ikke statslige indsatser	32
6.	Koordination og synergi	33
6.1	Overordnet koordinering: Nationalt ejerskab og international koordinering	33

6.1.1	Koordinering af Ukraineindsatsen	34
6.2	Koordination af dansk indsats	35
7.	Monitorering af Strategisk Ramme.....	36
8.	Naboskabsprogrammet 2022-2026.....	37
8.1	Overordnet strategi og prioriterer, geografisk fokusering samt modaliteter	37
8.2	Ukraine indsats	40
8.2.1	Understøtte reform og EU-tilnærmelse: Fremme udvikling af demokratiske institutioner og processer.....	40
8.2.2	Bæredygtig og retfærdig vækst, grøn omstilling og social dialog	43
8.3	Georgien indsatser	45
8.3.1.	Understøtte reform og EU-tilnærmelse: Fremme udvikling af demokratiske institutioner	45
8.3.2	Bæredygtig vækst og grøn omstilling	47
8.4	Moldova indsatser	48
8.4.1	Understøtte reform og EU-tilnærmelse: Fremme udvikling af demokratiske institutioner	48
8.4.2	Energisikkerhed og retfærdig grøn omstilling	50
8.5	Regionale indsatser, inkl. Belarus, Armenien og Aserbajdsjan.	51
8.6	Strategiske sekunderinger	52
8.7	Budget.....	52
9.	Bilag:.....	54
	Bilag 1 Nøgletal for de seks naboskabslande	54
	Bilag 2 'Strategic Results Framework' [mangler opdatering]	60
	Bilag 2B 'List of Abbreviations'.....	61

1. Introduktion

Tre årtier efter EU's seks østlige naboskabslande - Ukraine, Moldova, Belarus, Georgien, Armenien og Aserbajdsjan (herefter "naboskabslandene") - opnåede selvstændighed, er integrationen af dem i det europæiske værdifællesskab fortsat et uafsluttet projekt. I store dele af befolkningerne har der været et stærkt ønske om tilnærmelse til EU og en følelse af normativt værdifællesskab, hvilket har drevet flere folkelige protestbevægelser de sidste to årtier. Samtidig har landenes territoriale suverænitet og stabilitet været truet af Rusland, der invaderede Georgien i 2008 og Ukraine i 2014, og med fuld invasion i 2022 – og som har militær tilstedeværelse i udbryderregionen Transnistrien i Moldova.

Danmark har siden landenes selvstændighed været en aktiv og stærk stemme i arbejdet for effektiv brug af EU's instrumenter i støtten til regionen, ikke mindst inden for rammen af EU's Østlige Partnerskab. Samtidig har Danmark de seneste årtier støttet naboskabslandenes reformprocesser og indgået en lang række tætte partnerskaber med såvel myndigheder og civilsamfund – ligesom Danmark har støttet kapacitetsopbygning af det ukrainske forsvar med midler fra Freds- og Stabiliseringsfonden.

Ruslands brutale invasion af Ukraine den 24. februar 2022 afslørede Ruslands territoriale ambitioner, der er en trussel mod hele Europas sikkerhed. Ukraines forsvarskamp mod Rusland er ikke kun en kamp for landets eksistens og overlevelse, men en kamp om europæisk sikkerhed og en global regelbaseret orden.

Danmark har fra den første dag af den igangværende krig stillet sig på Ukraines side. Også når det gælder vores finansielle støtte. Fra februar 2022 til september 2023 har Danmark bevilget 1,8 mia. kr. i udviklingsbistand til Ukraine. Det er regeringens mål, at Danmark skal fastholde sin position blandt de største bidragsydere til Ukraine relativt til vores størrelse. I regeringens udenrigs- og sikkerhedspolitiske strategi fra maj 2023 understreges det, at Danmark skal fortsætte den markante og kontinuerlige støtte til Ukraine på fire områder: i) Politisk støtte, ii) Militær støtte, iii) Civil støtte, og iv) Erhvervsstøtte. Strategien fastslår ligeledes, at Danmark skal yde bistand til de øvrige østlige naboskabslande. Danmark har i 2022 åbnet en ambassade i Georgien og ligeledes udbygget de politiske konsultationer og partnerskab med Moldova.

Den danske støtte til Ukraine siden krigens start har omfattet en bred vifte af aktører. Ud over Udenrigsministeriet har en række danske ministerier og styrelser været involveret og bidraget på deres områder. Det samme gælder private virksomheder og fonde, der har bidraget med donationer og pro bono ydelser og/eller er indgået i offentlig-private partnerskaber. Samtidig har både store og mindre danske civilsamfundsorganisationer, sammen med en lang række folkelige initiativer, bidraget til en betydelig humanitær indsats. En række danske kommuner har endvidere indgået venskabsbysaftaler med byer i Ukraine.

Den strategiske ramme – overligger for hele det danske udviklingssamarbejde og partnerskab med naboskabslandene

Den Strategiske Ramme for Danmarks partnerskab med de Østlige Naboskabslande 2022-26 blev præsenteret i januar 2022. Målsætningen var at "udbygge Danmarks partnerskab med

landene i naboskabsområdet med den overordnede vision, at fremme landenes forankring i det europæiske værdifællesskab, samt styrke deres stabilitet, fremgang og modstandsdygtighed."

Visionen og målsætninger blev primært understøttet af Naboskabsprogrammet med en bevilling på 160 mio. kr. årligt.

I 2023 er der budgetteret med 1,2 mia. kr. i udviklingsbistand til Ukraine og naboskabslandene under Ukraine-fondens civile støtte. Et beløb, der forventes øget til 1,5 mia. kr. i 2024. Samtidig suppleres Naboskabsprogrammet med en række nye instrumenter, herunder genopbygningsbistand, makrofinansiel støtte og humanitær bistand. Der er derfor på denne baggrund – og i lyset af den ændrede kontekst i hele regionen - behov for at revidere og opdatere den Strategiske Ramme. Det er sket på basis af regeringens nye udenrigs- og sikkerhedspolitiske strategi fra maj 2023 såvel som den udviklingspolitiske strategi, *Fælles om Verden*, der fastlægger rammer og mål, for det danske udviklingssamarbejde.

Den Strategiske Rammes kapitel 1 til 7 definerer mål og prioriteter for det samlede danske udviklingssamarbejde med Ukraine og de østlige naboskabslande. Indsatsen omfatter en række udviklingspolitiske instrumenter og programmer, herunder Naboskabsprogrammet, den humanitære bistand, genopbygningsbistanden til Ukraine samt Myndighedsbistanden, for at nævne nogle¹. Dertil kommer danske bidrag til multilaterale partnerskaber, herunder EU, ikke mindst dansk bidrag til og understøttelse af EU's indsats i Ukraine og de østlige naboskabslande, der vil komme til at spille en helt central rolle. Alle de danske indsatser gennemføres i henhold til de overordnede målsætninger og principper, der er fastlagt i *Fælles om Verden*, den danske udviklingspolitiske strategi². For flere af instrumenterne er der desuden udarbejdet specifikke strategier og prioriteter³. Særlig relevant for den strategiske ramme er *Strateginote for dansk bistand til tidlig genopbygning i Mykolaiv/Ukraine 2023-24 (maj 2023)*, der fastlægger mål og prioriteter for den økonomisk største danske indsats i regionen og beskriver risici i forbindelse med implementering af genopbygningsbistanden.

I den strategiske rammes kapitel 8 præsenteres målsætninger og principper specifikt for Naboskabsprogrammet - samt Naboskabsprogrammets programatiske indsatsområder fremadrettet.

Det er endvidere hensigten, at den strategiske ramme i sin helhed skal medvirke til at skabe udgangspunkt for fortsat mobilisering af private bidrag, fremme af privat-offentligt samarbejde – såvel som inspirere til et bredt mellemfolkeligt samarbejde og partnerskab mellem civilsamfund, borgere og virksomheder i henholdsvis Ukraine og Naboskabslandene og i Danmark. Den strategiske ramme skal således bidrage til at skabe synergi med andre offentlige og private tiltag.

Som det fremgår af ovenstående, omfatter den strategiske ramme alene målsætninger og prioriteter for dansk udviklingspolitik. Andre af udenrigsministeriets strategiske rammer har også inkluderet politiske, militære og handels/erhvervsmæssige instrumenter. Det indgår ikke i denne strategiske ramme, fordi regeringens samlede strategi og indsats overfor Ukraine og de østlige

¹ Se kapitel 5 og tabel 1 for en fuld oversigt.

² Ligesom Udenrigsministeriets 'How To Notes' sætter rammerne for den konkrete programmering, se [How to notes for implementation of the Danish Strategy for Development Cooperation \(um.dk\)](https://um.dk/da/om-um/udviklingspolitik/udviklingspolitik-og-udviklingsbistand/how-to-notes-for-implementation-of-the-danish-strategy-for-development-cooperation)

³ Se www.um.dk og www.amg.um.dk

naboskabslande for nylig er beskrevet i regeringens udenrigs- og sikkerhedspolitiske strategi fra maj 2023⁴ samt Ukrainefonden i marts 2023⁵

Strategiske målsætninger

I perioden 2023-26 vil Danmark udbygge sit partnerskab med Ukraine og landene i naboskabsområdet med den **overordnede vision**, at sikre deres modstandskraft og befolkningernes akutte behov og forankring i det europæiske værdifællesskab, samt styrke deres stabilitet og fremgang. Hermed understøttes også landenes EU-tilnærmelse og vej mod EU-medlemskab.

Som ramme for den danske indsats opstilles **tre overordnede strategiske mål**, som vil give retning og definere konkrete delmål for det danske engagement. De tre strategiske mål er at understøtte:

- **Konflikthåndtering, opbyggelse af modstandskraft og imødegåelse af befolkningernes akutte og humanitære behov og genopbygning.**
- **Reform og EU-tilnærmelse: Fremme udvikling af demokratiske institutioner og processer.**
- **Bæredygtig og retfærdig vækst, grøn omstilling og øget energiuafhængighed.**

Et vigtigt delmål vil være at mobilisere og fremme et bredt, folkeligt, bæredygtigt engagement og samarbejde mellem Danmark og naboskabslandene.

Geografisk vil Danmark særligt fokusere samarbejdet med Ukraine, Moldova og Georgien, der alle har ansøgt om EU-medlemskab og er påbegyndt systematiske reformer med henblik på at fremme tilnærmelsen til EU og NATO. I disse lande etableres bilaterale bistandssamarbejder/indsatser under Naboskabsprogrammet. Det er imidlertid EU's og Danmarks målsætning, at der langsigtet sker en politisk associering og økonomisk integration med alle EU's østlige naboskabslande. Derfor vil naboskabsprogrammet have en bredere målsætning om at etablere regionale netværk og yde støtte til fremme af demokrati og menneskerettigheder – herunder støtte til civilsamfundsorganisationer – i alle seks naboskabslande.

2. Analyse af kontekst, udfordringer og risici

2.1 Indledning

Da de seks østlige naboskabslande - Ukraine, Moldova, Georgien, Belarus, Armenien og Aserbajdsjan – for 30 år siden genvandt deres selvstændighed, havde de kun kort eller ingen erfaring som selvstændige stater. De skulle derfor erhverve de formelle kompetencer og institutioner, der kendetegner uafhængige stater – og dette skete ikke uden problemer.

⁴ [Udenrigs- og sikkerhedspolitisk strategi 2023 \(um.dk\)](#)

⁵ Beskrivelse af Ukrainefonden er dens henholdsvis militære, civile og erhvervsmæssige ben findes her: [Regeringen indgår bred aftale om at etablere en milliardstor Ukrainefond i 2023 \(fm.dk\)](#). Se også afsnit 3.2 for yderligere beskrivelse af Ukrainefonden

Overgangen til markedsøkonomi i 1990'erne var således i vid udstrækning præget af vilkårlig eller importeret lovgivning og en hastig privatisering af de statsejede virksomheder og værdier, hvilket skabte grundlaget for ulighed, korruption og magtkoncentration hos oligarker. De uligheder og oligarksystemer, der er udviklet i flertallet af landene, udgør fortsat en stor udfordring og vanskeliggør udviklingen af demokratiske institutioner og velfungerende, frie markeder.

Samtidig har landene siden selvstændigheden skullet udvikle national suverænitet, herunder evne og kapacitet til at beskytte deres territorielle integritet og samfund imod uønsket ekstern påvirkning. Forholdet til Rusland udgjorde og udgør fortsat en central politisk udfordring for alle landene. I Georgien anvendte Rusland i 2008 for første gang efter murens fald militærmagt uden for Rusland, i 2014 annekterede Rusland med magt Krim – og i dag, i 2023, er der i Ukraine, Georgien, Moldova, Armenien og Aserbajdsjan uløste væbnede konflikter, alle med en russisk dimension. Landene er også udfordret af russisk forsøg på politisk indblanding, påvirkningskampagner og destruktive cyberangreb.

Naboskabslandene er – trods en relativ stor andel af kvinder på arbejdsmarked og i uddannelse i flere af landene – kulturelt præget af rodfæstede patriarkalske holdninger og diskriminerende stereotyper vedrørende kønsroller og ansvar i familien. Disse holdninger fastholder mange kvinders underordning i familien og begrænser deres deltagelse på arbejdsmarkedet og indflydelse i samfundet generelt. Homofobi er udbredt i store dele af befolkningerne og presset på seksuelle minoriteter er stigende. LGBTI-retteligheder udstilles som modsætning til traditionelle og religiøse værdier – understøttet af påvirkningskampagner fra Rusland om Vestens ”moralske forfald” og degenerering.

De seks lande deler således en række fælles træk, men har også gennemløbet hver deres udvikling. I de følgende afsnit beskrives denne kort med fokus på hvilke muligheder og udfordringer det giver, for at fremme demokratisk udvikling og bæredygtig økonomisk udvikling, herunder øget tilknytning til og integration med EU, samt videreudvikling af partnerskabet med Danmark.

2.2 Ukraine

Med Ruslands invasion af Ukraine den 24. februar 2022 er den europæiske sikkerhedssituation forandret og behovet for og vigtigheden af støtte og bistand til Ukraine steget markant. Krigen, der siden 2014 har skabt alvorlige problemer for Ukraines samfundsudvikling og truer landets eksistens, udfordrer nu mange af de eksisterende bistandsindsatser og sætter krav til helt nye og akutte genopbygnings- og humanitære indsatser.

Geografisk er Ukraine det største land i Europa efter Rusland og har en befolkning på 42 millioner. Siden invasionen i 2022 er over 6 millioner mennesker dog flygtet ud af landet, mere end 5 millioner lever i dag som internt fordrevne og flere millioner lever i områder kontrolleret af Rusland. Ukraine har i tiden efter murens fald udviklet sig til et parlamentarisk demokrati med regelmæssige, frie valg og fredelig magtoverdragelse. Den omfattende korruption og svage politiske partistrukturer, har i de seneste årtier medført store politiske og økonomiske spændinger i samfundet, herunder to revolutioner. Den seneste, Maidan-revolutionen i 2013-2014, blev udløst, da den daværende præsident afviste at underskrive associeringsaftalen med EU.

I dønningerne på Maidan-revolutionen annekterede Rusland med militær magt Krim-halvøen i marts 2014 og støttede oprørere i det østlige Ukraine, særligt i Donbas. Det har præget landet både indenrigs- og udenrigspolitisk og ledte op til Ruslands nye invasion af Ukraine i februar 2022. Invasionen blev indledt med målet om at afsætte regeringen Kyiv, bremse landets tilnærmelser til EU og NATO og fastlåse Ukraine i en russisk interessesfære. Efter et fejlslået forsøg på at indtage Kyiv i krigens tidlige uger har kampene siden konsolideret sig om en frontlinje i det østlige og sydlige Ukraine og Sortehavet.

Krigen udgør en konstant trussel for hele det ukrainske samfund, idet Rusland dagligt angriber civile mål i Ukraine ved missil- og droneangreb. Bombardementerne besværliggør genopbygningsindsatsen grundet risikoen for fornyet destruktion. Krigen udgør derfor en eksistentiel trussel mod Ukraine og har ikke bare alvorlige menneskelige, men også store økonomiske og udviklingsmæssige konsekvenser.

Det ukrainske forsvar er siden 2014 reformeret og markant forbedret, hvilket har medvirket til en kompetent og udholdende modstand over for den russiske invasion i 2022, som har overrasket det meste af verden. Militæret døjer imidlertid med vanskelige vilkår og en udmattende krig, hvilket skaber et både akut og langsigtet behov for omfattende militære donationer. Krigen har medført en stærk nationalfølelse og styrket en sammenhængskraft, men den har også skabt en situation, hvor en stor del af den primært mandlige arbejdsstyrke er mobiliseret til krigsindsatsen, familier er blevet opsplittet og mange indtægtsgrundlag er bortfaldet.

Mange af de udfordringer, som prægede landet før invasionen er fortsat meget aktuelle. Udbredt korruption udgør stadig et stort problem for mange ukraineres hverdag og for kvaliteten og omfanget af myndighedernes opgavevaretagelse. Herudover udgør korruption en overhængende fare og udfordring for militæret, genopbyggelsesindsatser samt langsigtede udviklingsprojekter. Den massive tilstrømning af donormidler øger risikoen for at nye korruptionssystemer opstår. Den ukrainske regering er opmærksom på dette, og der er i den ukrainske befolkning en betydelig modstand imod korruptionen og oligarkernes indflydelse. Et meget aktivt civilsamfund er et nyttigt redskab i kampen mod korruptionen. Såfremt den nuværende situation ikke bliver brugt som en mulighed for at få bugt med korruptionen, vil det medføre at Ukraines sammenhængskraft og stabilitet lider skade.

Samtidig er Ukraines statsdannelse, demokrati og økonomi fortsat udfordret af et dybt forankret oligarksystem. Virksomheder og værdier er koncentreret hos en række oligarker, der gennem korruption og nepotisme er forbundet i et system med deltagelse af embedsmænd, politikere, dommere og medier. Oligarksystemet øger økonomisk og social ulighed og underminerer retssikkerheden, og vanskeliggør samtidig tiltrækning af investeringer fra udenlandske virksomheder og aktører.

Gennem de seneste år er den ukrainske befolknings modstand mod korruption og oligarkernes indflydelse vokset betydeligt, hvilket bl.a. bidrog til præsident Zelenskys valgsejr i 2019. Takket være hans baggrund uden for det politiske system var der store forventninger til, at han kunne levere et opgør med den politiske elite og dennes tætte forbindelser med oligarksystemet.

I 2021 blev 'Anti-oligarkloven' introduceret. Loven foreskrev oprettelse af en særlig institution, der skulle identificere individuelle oligarker gennem en formuetest og begrænse deres indflydelse på samfundet, politiske grupper og regeringen. Loven har bevirket, at flere oligarker siden har

afsagt sig deres medieimperier. Fuld implementering af loven udestår dog fortsat og er blevet forhindret af krigstilstanden, som sætter begrænsninger på offentlige registre, herunder det planlagte men endnu ikke iværksatte oligarkregister. Ruslands invasion af Ukraine har dog medført, at flere oligarker har mistet store formuer som følge af den forværrede økonomiske situation, herunder ødelæggelser af den ukrainske industri- og landbrugsproduktion.

Europæiske- og transatlantiske aspirationer

Siden Maidan-revolutionen i 2013-14 har Ukraine haft en klar europæisk kurs med stærke euro-atlantiske aspirationer. Det er den nuværende regerings erklærede mål at opnå fuldt medlemskab af såvel EU som NATO. Med invasionen som katalysator ansøgte Ukraine derfor om EU-medlemskab sammen med Georgien og Moldova i 2022. Her fik landet tildelt kandidatstatus under forudsætning af opfyldelsen af syv betingelser. Disse betingelser udgør både en incitamentsstruktur samt en konkret løftestang for reformarbejdet og udviklingen af landets demokrati. Betingelserne adresserer de mest presserende af Ukraines udfordringer, herunder korruption, behovet for reformering af retssystemet samt større inddragelse og inklusion af civilsamfund og politisk pluralisme.

2.3 Moldova

Som frontlinjestat med grænse til EU er Moldova af større geopolitisk interesse end dets størrelse umiddelbart tilsiger. Moldova er endvidere et af de nabolande, der er mest påvirket af krigen i Ukraine. Siden krigens udbrud har Moldova taget imod over hundrede tusinde flygtninge fra Ukraine, hvoraf en stor del er blevet i landet. Det har sat det i forvejen fattige og skrøbelige land under pres. Den moldoviske stat står med betydelige udfordringer og trues af spørgsmål om identitet, autonomi og geopolitisk orientering, hvilket instrumentaliseres af udefrakommende påvirkning fra særligt pro-russiske kræfter. Disse udfordringer er kun blevet større siden invasionen, idet den pro-europæiske, moldoviske regering entydigt har valgt side til fordel for Ukraine. Der er dog fortsat flere interne spændinger i Moldova, herunder relateret til udbryderregionen Transnistrien, der er præget af en stor del russisktalende og mærkbar afhængighed af russisk støtte. Hertil kommer det tyrkisktalende gaugasiske mindretal, der ønsker yderligere autonomi, hvilket Tyrkiet støtter aktivt. En ide om Moldovas sammenslutning med Rumænien er genstand for tilbagevendende offentlig debat. Dette støttes dog ikke af et flertal i befolkningen.

Siden indgåelsen af associerings- og frihandelsaftalen med EU i 2014 har Moldova haft EU-integration som officielt mål, om end dette i de følgende år kun med varierende reel politisk vilje blev forfulgt, idet landets økonomi og demokratiske institutioner domineres af oligarker og strukturel korruption. Flere af Moldovas oligarker har tætte forhold til præsident Putin og søger at undergrave Moldovas EU-orienterede reformproces. Ved præsidentvalget i november 2020 vandt den reformorienterede, tidligere premierminister Maia Sandu, der ønsker stærke bånd til EU og har som mærkesag at bekæmpe korruption, magtmisbrug og oligarker. Moldova søgte i 2022 om EU-medlemskab sammen med Ukraine og Georgien og fik tildelt kandidatstatus i juni måned samme år. EU-optagelse er den siddende regerings største prioritet, og præsident Sandu har sat alle sejl ind for at udarbejde, vedtage og gennemføre en række ganske omfattende lovprogrammer med det sigte, at Moldova hurtigst muligt kan opfylde de ni anbefalinger, som Europa-Kommissionen har sat forud for åbningen af mulige EU-optagelsesforhandlinger. Dette markerer starten på et værdipolitisk nybrud og udtalte demokratiske fremskridt, hvor de ni anbefalinger virker som løftestænger for reformarbejdet. Sandus reformdagsorden står dog over for flere udfordringer, der ikke mindst kommer fra de oligarkiske kræfter, som søger at fastholde

Moldova uden for EU's indflydelse. Som led i bekæmpelsen heraf forbød Sandus regering i 2023 ved lov det pro-russiske oppositionsparti Shor, der er ledet af oligarken Ilan Shor, som fra sit eksil i Israel er en drivende kraft bag de destabiliserende kræfter i landet. Ilan Shor er i april 2023 blevet idømt 15 års fængsel *in absentia* for omfattende hvidvask og korruption. Han er desuden optaget på både USA's og EU's sanktionslister og udgør en konkret trussel mod Moldovas demokratiske udvikling.

Moldovas økonomi har været hårdt ramt af krigen. EU har derfor øget sin støtte til landet ved blandt andet at vedtage en handelsliberalisering på landbrugsprodukter. Servicesektoren udgør en stadig større andel af økonomien bl.a. som følge af lave lønninger, der har gjort landet til et interessant marked for outsourcing for virksomheder i EU. Før krigen var omkring 55% af Moldovas handel med EU – hjulpet på vej af en omfattende frihandelsaftale. Moldovas arbejdsdygtige befolkning falder stødt, da mange søger mod EU efter arbejde. Pengeoverførsler fra moldovere i udlandet udgør 10% af landets BNP. Moldova har siden krigens udbrud været ramt af stigende inflation, energikrise samt omfattende desinformation rettet mod særligt den del af befolkningen, der følger russisksprogede medier. Det har blandt andet medført, at Moldova i 2022 forbød russisksprogede medier. Landets BNP faldt med 6% i 2022.

Moldova har hidtil været afhængig af russisk gas samt energi fra et kraftværk i Transnistrien, hvilket historisk har gjort landet dybt afhængig af Rusland. Men krigen i Ukraine har åbnet nye muligheder for at sikre energiuafhængighed, og der er gode muligheder for øget samarbejde på energidagsordenen blandt andet inden for energieffektivitet og –diversifikation. Men krigen i Ukraine har åbnet nye muligheder for at sikre energiuafhængighed, og der er gode muligheder for øget samarbejde på energidagsordenen blandt andet inden for energieffektivitet og –diversifikation.

2.4 Georgien

Med blikket rettet mod europæisk tilnærmelse har Georgien gennemgået markante reformer og reduceret korruptionen betydeligt. Georgien er langt hen ad vejen lykkedes med at bryde med nedarvede strukturer og opbygge en konkurrencedygtig markedsøkonomi. På Transparency International's *Corruption Perception Index 2022* ligger Georgien på en delt 41. plads med Tjekkiet, Italien og Slovenien, og foran samtlige EU-kandidatlande. Turisme udgør en stigende andel af økonomien. Det samme gælder transportsektoren, hvor Georgiens ambition er at styrke sin position som transitland. Georgien har et stort potentiale for øget produktion af vedvarende energi og på sigt eksport af grøn energi til omkringliggende lande og Europa.

Krig i Ukraine, EU-tilnærmelser og skrøbeligt demokrati

I kølvandet på Ruslands invasion af Ukraine, søgte Georgien om EU-medlemskab i 2022 sammen med Moldova og Ukraine. Georgiens mangeårige vestlige orientering og placering som reformtopscorer er dog presset eksternt af Ruslands aggressive fremfærd i regionen og internt af politisk krise og nylige bekymrende signaler fra regeringen. Georgien befinder sig i en flerårig politisk krise med dyb politisk polarisering og mistillid mellem regering og opposition, som i perioder har boykottet arbejdet i parlamentet. Oppositionen fremstår fortsat internt splittet, uden en samlende leder. Der er derfor nogen vej at gå i opbygningen af stabile og uafhængige statsinstitutioner og et fredeligt demokrati fri for politisk revanchisme mellem skiftende regeringer. Men med udsigt til muligt EU-medlemskab har Georgien dog fået et stærkt incitament til at sætte skub i reformprocessen og tilnærmelsen til EU. Stadigvæk er befolkningens støtte til EU-medlemskab historisk høj på 89%. Krigen i Ukraine samt Georgiens fortsatte territoriale konflikt med Rusland udgør en væsentlig udfordring og bidrager til

Georgiens sikkerhedspolitiske skrøbelighed. Georgien anser sig selv for at være i skæbnefællesskab med Ukraine, og der hersker en frygt for, at udfaldet af krigen også vil være afgørende for Georgiens fremtid. Georgien bliver dog kritiseret for at profitere på EU-sanktionerne mod Rusland, da georgisk eksport til Rusland er steget.

Konflikt med Rusland og tab af Abkhasien og Tskhinvali-regionen/Sydossetien

Ruslands de facto besættelse og tiltagende annektering af de georgiske regioner Abkhasien og Tskhinvali-regionen/Sydossetien, som udgør 20% af Georgiens territorium, er en betydelig udfordring for Georgiens sikkerhed. For at modgå Georgiens forsøg på at genvinde kontrol over regionerne, som siden starten af 90'erne har været kontrolleret af russiskstøttede separatister, iværksatte Rusland i 2008 et militært angreb, der rykkede langt ind i Tbilisi-kontrolleret territorium. Angrebene stoppede først, da en EU-medieret våbenhvileaftale blev indgået. Siden har Rusland i strid med våbenhvileaftalen ulovligt opretholdt sine militærbaser i de to de facto russiskbesatte regioner og udøver effektiv kontrol over disse. Georgien har både før og efter krigen orienteret sig sikkerheds- og forsvarspolitisk mod Vesten, og ønsket om medlemskab i NATO er en national topprioritet. Georgien er én af NATO's tætteste operationelle partnere med status som "Enhanced Opportunity Partner", og NATO har i 2008 stillet Georgiens medlemskab i udsigt med Membership Action Plan som integreret del af processen. Med det aktuelle samarbejde arbejdes der på at reformere Georgiens forsvar, så det lever op til NATO-standarder.

2.5 Belarus

Belarus er et centraliseret autoritært styre og én af Ruslands tætteste allierede i krigen i Ukraine. Landet tjente som mobiliseringsområde forud for invasionen i februar 2022 ligesom der har været udført missilangreb fra Belarus. Der er desuden fortsat russiske soldater og våben til stede i Belarus. Siden 1994 er landet ledet af præsident Aleksandr Lukasjenko, der kun i begrænset omfang har reformeret landet siden sovjettiden. Præsidenten og hans administration udøver stærk magt i landet uden nogen meningsfuld parlamentarisk kontrol. De folkelige protester i kølvandet på præsidentvalget i august 2020 var bemærkelsesværdige i størrelse og dristighed i et land uden tradition for bred politisk indflydelse.

Staten udfylder en central rolle i landets statskapitalistiske økonomi, hvor det meste af arbejdsstyrken er statsansat, og statsejede virksomheder udgør 80% af landets industri. Landet lykkedes med at opbygge en velfungerende, konkurrencedygtig og opblomstrende IT-sektor, der dog har lidt under urolighederne i 2020 og efterfølgende udflytning af dele af sektoren til nabolande. Belarus har traditionelt raffineret russisk råolie til videreeksport i EU med betydelig fortjeneste.

Massedemonstrationerne efter præsidentvalget i 2020 var skelsættende for Belarus. Store dele af den belarusiske befolkning så for første gang sig selv som aktører med mulighed for at påvirke landets fremtid. Det autoritære styre forsøgte at undertrykke den civile vækkelse med udbredt brug af tortur og arbitrære fængslinger. Flere aktivister og protesterende måtte flygte og arbejde videre i eksil grundet risiko for forfølgelse.

Lukasjenkos eklatante tab af store dele af befolkningens opbakning var med til at øge afhængigheden af Rusland, der vil fortsætte med at spille en afgørende rolle i landets politiske fremtid. Denne udvikling er blevet forstærket under krigen i Ukraine, hvor Rusland har strammet sit greb om Belarus i sådan en grad, at landets politik på mange områder nu er stærkt kontrolleret af Moskva.

Efter åbenlys valgfusk og myndighedernes hårdhændede undertrykkelse af demonstranter efter valget i 2020 tilføjede EU og flere andre lande yderligere personer, enheder og sektorer til sanktionerne mod Belarus. Forfølgelserne har afstedkommet, at en stor gruppe mennesker, der aktivt støttede landets demokratiske bevægelser og uafhængige medier, er flygtet ud af Belarus, og i stigende grad må fortsætte deres virke fra udlandet. Dette gælder også den belarusiske oppositionspolitik Sviatlana Tsikhanouskaya, der måtte flygte i kølvandet på valget i 2020, og som siden har fungeret som omdrejningspunkt for den pro-demokratiske bevægelse fra sit eksil i Litauen.

2.6 Armenien

Armenien er på størrelse med Jylland og det mindste af de seks østlige nabolandslande. Genopblussen af krigen imod Aserbajdsjan om regionen Nagorno-Karabakh i 2020 resulterede i et militært nederlag for Armenien. Efter en ni måneders blokade indtog Aserbajdsjan i september 2023 den resterende del af Nagorno-Karabakh og tusindvis af armenske indbyggere er flygtet til Armenien.

Som modvægt til det konfliktfyldte forhold til nabolandene Aserbajdsjan og Tyrkiet har Armenien traditionelt haft et nært forhold til Rusland. Armenien er således i høj grad afhængig af russiske investeringer, handel og gas og er medlem i såvel den Eurasiske Økonomiske Union som den militære sikkerhedsalliance med Rusland (CSTO). Udviklingen i Nagorno-Karabakh har dog slået skår i forholdet til Rusland og CSTO og med Aserbajdsjans indtagelse af Nagorno-Karabakh viste de russiske sikkerhedsgarantier sig værdiløse. Om dette vil føre til, at Armenien vil udtræde af CSTO og søge efter nye sikkerhedsgarantier, er endnu for tidligt at sige. Allerede fra 2020 har Armenien udtrykt ønske om udenrigspolitisk diversificering, og landet har søgt at opbygge bredere samarbejde med andre, herunder EU, som der blev indgået en omfattende og udvidet partnerskabsaftale med i 2017. En indflydelsesrig diaspora er vigtig for disse bestræbelser. Diasporaen vurderes at tælle op til 9 millioner, næsten tre gange så mange som Armeniens befolkning på 3 millioner. Fløjlsrevolutionen i 2018 – drevet af folkelige protester og et spirende civilsamfund – brød med årtiers ét-partistyre og startede en demokratisk transition med overgang fra præsidentielt til parlamentarisk styreform og flere reformer. Dette har styrket civilsamfundet og menneskerettighedssituationen. Fløjlsrevolutionen gav fornyet håb om Armeniens værdimæssige EU-tilnærmelse. Armenien bliver desuden ofte kritiseret for at facilitere omgåelse af EU-sanktionerne mod Rusland.

Armenien er udfordret af et polariseret medielandskab, hvor statsejede medier afholder sig helt fra kritik af regeringen. Vold mod journalister forbliver ustraffet, og politiske samt økonomiske interesser har uforholdsmæssig stor påvirkning på de fleste medier. Det armenske civilsamfund er aktivt og blandt andet hjulpet på vej af et stigende antal uafhængige onlinemedier og de sociale medier. Der har siden krigen med Aserbajdsjan i 2020 været et stigende pres, angreb og desinformationskampagner rettet mod civilsamfundet for at miskreditere det og udfordre dets troværdighed. Herudover udgør både udbredt korruption og manglende ligestilling fortsat markante udfordringer for samfundet.

2.7 Aserbajdsjan

Aserbajdsjan har et autoritært styre med stærk magtkoncentration omkring præsidenten. Stabiliteten på tværs af klanstrukturer sikres gennem anvendelse af indtægterne fra landets betydelige olie- og gasressourcer. Men landets store rigdom kommer langt fra alle dele af den

10 millioner store befolkning til gode - og frihedsrettigheder, uafhængige medier og opposition har trange kår.

Konflikten med Armenien om Nagorno-Karabakh har været central på Aserbajdsjans politiske dagsorden siden selvstændigheden. Kampene om Nagorno-Karabakh i 2020 betragtes i udpræget grad som en national sejr, der gav præsident Alijev hidtil uset popularitet i befolkningen. Ansporet heraf var der igen i 2022 kampe om regionen, og i september 2023 har Aserbajdsjan endegyldigt indtaget regionen og en meget stor del af det armenske mindretal vurderes at have forladt Nagorno-Karabakh.

Aserbajdsjan er tæt allieret med Tyrkiet, der ydede vigtig militærbistand i kampene om Nagorno-Karabakh i 2020. Aserbajdsjan har et komplekst men også pragmatisk forhold til nabolandet Rusland, der udgør den største bilaterale handelspartner. A Aserbajdsjan bliver desuden ofte kritiseret for at facilitere omgåelse af EU-sanktionerne mod Rusland. Forholdet til EU og USA er primært kommercielt. Aserbajdsjan har ikke ønsket at indgå en Partnerskabsaftale med EU, men har dog indgået nye gasaftaler med EU efter Ruslands invasion af Ukraine. Aserbajdsjan er en af Europas største producenter af olie og gas, der udgør 90% af landets eksport og en tredjedel af BNP. Energisektoren mangler transparens og domineres af statsejede virksomheder.

Der ses for nuværende ikke megen aserbajdsjansk vilje til tilnærmelse til EU. Der er dog muligheder for styrket økonomisk og energimæssigt samarbejde – samt i længere perspektiv at søge at udvikle mellemfolkelige kontakter og civilsamfundssamarbejde.

2.8 Risici

For at nå de strategiske mål er det afgørende, at der fortsat er partnere i naboskabslandene, der har politisk vilje og evne til at konsolidere landenes forankring i det europæiske værdifællesskab og skubbe på for styrket demokratisering, stabilitet og øget modstandsdygtighed.

For Ukraine – men også de øvrige fem naboskabslande – er udfaldet af krigen mod Rusland afgørende for landets tilnærmelse til EU og det europæiske værdifællesskab. Derudover trues demokratisering og stabilitet internt af politiske og økonomiske kræfter, der tilskynder og drager nytte af fortsat korruption og/eller tætte økonomiske og politiske forbindelser til Rusland.

I et positivt scenarie indgås der snarligt en fredaftale mellem Rusland og Ukraine, hvor der opnås enighed om de territoriale grænser og at Ruslands militære kapacitet til at true Ukraine og de øvrige nabolande mindskes betydeligt eller forsvinder helt. I det scenarie vil Ruslands indflydelse og påvirkning i naboskabsregionen stærkt mindskes, hvilket blandt andet kan bevirke, at Armenien søger at styrke samarbejdet med EU – og at Belarus på sigt vil have mulighed for at vælge sin egen vej. Der bliver i Ukraine, Moldova, Georgien og måske Armenien alliance mellem reformvenlige aktører i regering/parlament, civilsamfundet og den private sektor, der muliggør en accelereret tilnærmelse til EU og udvikling af velfungerende demokratiske institutioner uden russisk indblanding og Ukraine, Moldova og Georgien vil fortsætte processen mod EU. I et sådan scenarie, vil den danske bistand kunne justeres med henblik på yderligere at fremme reformimplementeringen – herunder gennem partnerskaber mellem regering, civilsamfund og den private sektor.

I et mellemscenarie vil Ukraine og Rusland fortsætte krigen. Der kan blive indgået en fredsaftale eller våbenhvile inden for 1 – 3 år og presset på naboskabslandene mindskes, hvilket giver ro til

udvikling og genopbygning. I dette scenarie vil Ukraines, Moldovas og Georgiens orientering mod USA og EU fastholdes, men Rusland vil fortsætte med at være en betydelig negativ aktør i regionen. Der vil være et pres for nye reformer og EU-tilnærmelse, som kan bidrage til at konsolidere den demokratiske udvikling. Samtidig vil der være modstand fra pro-russiske kræfter og interne spoilere, der sammen med eksterne påvirkningskampagner vil søge at undergrave reformdagsordenen. Der vil derfor kunne opstå perioder med enten manglende udvikling eller direkte tilbageslag, hvor eksempelvis råderummet for civilsamfund eller medier indskrænkes. Dette kræver, at den danske indsats løbende tilpasses udviklingen og den reelle politiske vilje og evne på de enkelte samarbejdsområder – både i tilfælde af tilbageslag eller nye muligheder for gennemførelse af reformer. Den løbende tilpasning vil også kunne føre til ændring af samarbejdspartnere, herunder særligt justering af balancen mellem henholdsvis statslige og ikke-statslige partnere.

I et negativt scenarie vil Ukraine og Rusland være fastlåst i en længerevarende konflikt og krig, hvor udsigten til en fredsaftale ikke står umiddelbart for. Rusland får overhånd i en nedslidende konflikt, der fortsætter og bølger frem og tilbage mellem høj- og lavintensitetskonflikt. USA reducerer sin støtte, mens EU splittes internt i spørgsmålet om håndtering af konflikten, hvorfor militær støtte og økonomisk bistand falder voldsomt. Det umuliggør en reel genopbygningsindsats, og der sker omfattende tilbageskridt for reformprocessen i Ukraine og Georgien samt muligvis Moldova, hvor regeringerne reelt opgiver ambitionen om tilnærmelse til EU og deltagelse i det europæiske værdifællesskab, mens gamle og muligvis nye oligarker sætter sig (tilbage) på magten. I et sådant negativt scenarie vil dansk støtte skulle tilpasses med prioritering af for eksempel mere bredspektret støtte til kapacitetsopbygning af civilsamfundsorganisationer og andre ikke-statslige aktører samt humanitære og stabiliserende indsatser.

I Belarus, der er allieret med Rusland i krigen i Ukraine, er støtte til civilsamfundet stærkt begrænset på grund af forfølgelse og repression, der umuliggør samarbejde mellem lokale civilsamfundsorganisationer og eksterne aktører. Derfor vil indsatsen skulle tilpasses og fokuseres på de pro-demokratiske kræfter uden for landet samt på initiativer, der er med til at dokumentere de negative skridt og forbrydelser, der finder sted i landet.

I Armenien vil nederlaget i Nagorno-Karabakh og de måske 100.000 flygtninge medvirke til ustabilitet – men eventuelt også ny tilnærmelse til Vesten – og i Aserbajdsjan styrkes magtkoncentration omkring præsidenten. Danmarks indsats i disse lande vil derfor skulle tilpasses omstændighederne både i tilfælde af nye muligheder (særligt i Armenien) eller ændringer, der forhindrer fortsættelsen af hidtidige partnerskaber.

De ovenstående risici og scenarier illustrerer, at indsatsen i de østlige naboskabslande stiller krav om en løbende analyse og vurdering af konteksten og mulige nye udfordringer/muligheder. Kapitel 5 beskriver, hvordan en sådan analyse vil ske som led i monitoreringen af den strategiske ramme.

3. Den hidtidige danske indsats og resultater

3.1 Hidtidige indsats

Før 2022

De østlige naboskabslande har længe været væsentlige for Danmarks udenrigs- og sikkerhedspolitik. Danmark spillede en central rolle i EU's udvidelse i 2004, hvormed EU's grænser rykkede længere mod øst og naboskabslandene tættere på. Danmark var derfor også fra starten aktiv i etableringen af EU's Østlige Partnerskab (EaP) i 2009. Det russiske angreb imod Georgien i 2008 og den militære annektering af Krim i 2014 og militære intervention i Donbas øgede yderligere det østlige naboskabs geopolitiske betydning. Danmark har arbejdet for en aktiv og ambitiøs EU-dagsorden over for naboskabslandene. I EU indtog Danmark i årene efter 2015 en ledende rolle i den uformelle 'Friends of Ukraine'-kreds af ligesindede medlemslande, der har været drivende i forhold til EU's løbende dialog med Ukraine på reformområdet. Den store Ukraine Reformkonference blev i 2018 gennemført under dansk værtskab.

Danmark har haft en række bilaterale programmer siden landenes uafhængighed i starten af 1990'erne. Siden 2005 er indsatsen samlet under 'Naboskabsprogrammet', der har støttet projekter og civilsamfundsaktiviteter i alle seks naboskabslande. Den seneste fase af Naboskabsprogrammet 2017-21 blev geografisk fokuseret på Ukraine og Georgien med to tematiske indsatsområder: i) Demokrati og menneskerettigheder og ii) Bæredygtig og inkluderende økonomisk vækst. I kølvandet på protestbevægelserne i Belarus i efteråret 2020 etableredes fra dansk side Den Ny Demokratifond, der muliggør partnerskaber og involvering af civilsamfundsorganisationer i alle seks naboskabslande.

Naboskabsprogrammet er blevet suppleret af en række andre danskstøttede indsatser. Under Freds- og Stabiliseringsfonden har en civil komponent bidraget til at fremme den sociale sammenhængskraft i Østukraine. Der er derudover gennemført en lang række danske civilsamfundsengagementer og humanitære indsatser. Dertil kommer investeringer i den private sektor kanaliseret gennem Industrialiseringsfonden for Udviklingslandene (særligt Ukraine) og investeringer i offentlige infrastrukturarbejder gennem finansieringsinstrumentet Danida Sustainable Infrastructure Finance (Ukraine).

En lang række multilaterale organisationer, der modtager støtte fra Danmark, har arbejdet i naboskabslandene. Det gælder blandt andet EU, FN-organisationerne, Den Europæiske Bank for Genopbygning og Udvikling, OSCE og Europarådet.

Indsats fra 2022

Siden den russiske fuldskala invasion af Ukraine er den danske støtte til landet mangedoblet og en række nye instrumenter taget i brug. Danmark har i 2022 og 2023 ydet betydelig humanitær støtte målrettet de mest sårbare og udsatte. Støtten har været ydet gennem danske humanitære partnere såsom FN, Røde Kors bevægelsen, danske civilsamfundsorganisationer og deres lokale partnere. Samtidig har Danmark også bidraget til den markante makrofinansielle bistand til Ukraine siden krigens udbrud. Aktiviteterne under Freds- og Stabiliseringsfonden er fortsat med fokus på områderne tæt på fronten i det østlige Ukraine. Her er særligt fokus på lokalisering,

forebyggelse og opbygning af modstandskraft i befolkningen i tråd med principperne i *humanitarian-development-peace* (HDP) nexus tilgangen. Dette gøres ved at sikre sammenhæng, komplementaritet og samarbejde mellem de implementerende parter, samt sikre, at der holistisk arbejdes med indsatser, der både adresserer de kortsigtede behov, men samtidig har den langsigtede og bæredygtige udvikling for øje – også mht. at skabe modstandskraft og social sammenhængskraft fremadrettet.

Fra midten af 2022 har der endvidere været fokus på genopbygning. Ukraine præsenterede i juli 2022 en første plan for genopbygning, med det formål at kunne genopbygge landet bedre og grønnere. Det umiddelbare fokus var imidlertid på tidlig genopbygning og den akutte genetablering af energi- og vandforsyning, såvel som nødtørftig istandsættelse af boliger og bygninger. Fra efteråret 2022 kom der særligt fokus på reetablering af energinfrastruktur pga. de målrettede russiske angreb.

På opfordring af præsident Zelensky har Danmark påtaget sig en særlig rolle i genopbygningen af byen og regionen Mykolaiv i det sydlige Ukraine. Der er udarbejdet et konceptpapir for samarbejdet, der identificerer samarbejdsområder, hvor Danmark kan bidrage med særlig know-how. I forlængelse af de overordnede nationale prioriteter fokuserede den danske indsats i 2022 umiddelbart på de akutte behov: byggematerialer, udstyr og køretøjer til tidlig genopbygning, samt pumper, vandrør, generatorer og varmekedler m.v. til at sikre vand- og varmforsyning. I 2023 er indsatsen fortsat i tæt samarbejde med myndighederne i Mykolaiv by og region og i maj 2023 blev der udarbejdet en strateginote for dansk bistand til tidlig genopbygning i Ukraine/Mykolaiv 2023-24, der fastlagde mål og prioriteter for indsatsen. Den danske bistand til Mykolaiv koordineres i Styrekomitéen for Mykolaiv-Danmark Partnerskab under ledelse af Danmarks minister for udviklingssamarbejde og global klimapolitik og Ukraines vicepremierminister og minister for genopbygning. Herudover deltager repræsentanter for myndighederne i Mykolaiv, ambassaden i Kyiv og Udenrigsministeriet. Styrekomiteen fastlægger de overordnede principper for det dansk-ukrainske samarbejde og enkeltindsatser drøftes og besluttet. Styrekomitéen mødes 2-4 gange om året, og mellem møderne sker koordinering på teknisk niveau mellem den danske ambassade og de berørte ukrainske myndigheder. Der lægges vægt på inddragelse af lokale civilsamfundsorganisationer – både i selve genopbygningen og som repræsentanter, der kan bidrage til at sikre folkelig deltagelse og kontrol med genopbygningsprocessen i dialog med lokale og nationale myndigheder. Som del af genopbygningsbistanden kanaliseredes midler gennem Danida Sustainable Infrastructure Finance (DSIF) og Investeringsfonden for Udviklingslandene (IFU) – lige som den danskstøttede nordisk grønne udviklingsbank, NEFCO, har en betydelig portefølje i Ukraine.

Hvad angår overordnet energiforsyning, har Danmark haft et myndighedssamarbejde med Ukraine siden 2014, hvor fokus har været på langtidsplanlægning og modellering, integration af vedvarende energi, energieffektivitet og fjernvarme. Efter invasionen overgik programmet til at fokusere på kortsigtet teknisk assistance og donationer det første år. Bl.a. var Danmark med til at stifte og give første bidrag til *Ukraine Energy Support Fund* under *Energy Community*, der indkøber og donerer energinfrastruktur. De mere langsigtede spor i samarbejdet er nu genoptaget, hvor der vil være særligt fokus på integration til europæiske el-markeder, energieffektivitet i industrien og at undersøge pilotprojekter indenfor fjernvarme. Yderligere blev samarbejdet i april 2023 udvidet med et femte spor, der omhandler udvikling af land- og havvind i Ukraine.

Der blev i 2022 også ydet en betydelig makrofinansiel støtte til Ukraine gennem Verdensbanken og EU. Endelig er indsatserne under Naboskabsprogrammet videreført og udvidet. Programmets

fokus på at understøtte demokratiske reformer og myndigheder, såvel som på at fremme et stærkt og uafhængigt civilsamfund, er kun blevet mere relevant efter den russiske invasion. Skal freden vindes, kræver det stærke demokratiske institutioner og et solidt civilsamfund. Og skal Ukraine, Moldova og Georgien opnå EU-medlemskab er der brug for gennemførelse af omfattende strukturelle reformer for at leve op til EU's medlemsbetingelser. I Ukraine er naboskabsprogrammets aktiviteter justeret til den nye situation, og særligt i de første måneder blev støtten kanaliseret til akutte indsatser med henblik på at bidrage til institutionernes overlevelse og tilpasning til den nye situation. Det omfattede bl.a. personligt sikkerhedsudstyr, midlertidig flytning ud af Kyiv af arkiver og udstyr m.v. Samtidig er der truffet beslutning om at øge indsatsen i Georgien, hvor en dansk ambassade blev åbnet i 2023. I Moldova, hvor Danmark de senere år kun havde partnerskaber som del af regionale aktiviteter, er der truffet beslutning om at styrke indsatsen, således at der under Naboskabsprogrammet fra 2023-24 vil være bilateralt partnerskab med Moldova på linje med Georgien. Den allerede igangsatte indsats i Moldova har særligt fokuseret på medier og modstandskraft når det gælder samfundets sammenhængskraft i forhold til desinformation og påvirkningskampagner – men også omfattet bredere styrkelse af civilsamfundet. Endelig er de regionale indsatser under Demokratifonden fortsat og særligt fondens pulje for 'fast track' bevillinger blev flittigt brugt efter invasionen i 2022.

I marts 2023 præsenterede den danske regering Ukraine-fonden som en ramme for den samlede danske støtte til Ukraine og de østlige naboskabslande. Ukraine-fonden består af tre ben: Militær støtte, civil støtte og erhvervsstøtte⁶. Den civile støtte omfatter det danske udviklingssamarbejde. Der er altså på udviklingsområdet ikke tale om nye mekanismer eller særlige fondsmidler, men en beskrivelse af de meget betydelige indsatser, det er besluttet at finansiere under det danske udviklingssamarbejde. I nedenstående kapitel 5 er en samlet beskrivelse af disse.

Der har fra dansk side været fokus på at sikre international og national koordinering af indsatsen. Mens koordinering på det humanitære område tidligt var operativ under det veletablerede *cluster*-system, har der været udfordringer f.eks. koordinering af den bredere genopbygningsbistand. På energiområdet var Danmark som nævnt, den første bidragsyder til *Ukraine Energy Support Fund* og Danmark har fra starten deltaget i de løbende koordinationsmøder, ledet af det ukrainske energiministerium. I EU har Danmark været fortalere for etablering af en solid mekanisme for koordinering af den bredere genopbygnings- og reformbistand – men denne er først i efteråret 2023 ved at materialisere sig i form af G7-EU's '*Multi-agency Donor Coordination Platform for Ukraine*' (se nedenstående afsnit 6.1.1). Danmark har samtidig bidraget til at styrke EU's nye Ukraine-Service gennem to sekunderinger.

3.2 Opnåede resultater

Før 2022

Koordineret og strategisk brug af den brede palet af værktøjer i den udviklings-, udenrigs- og sikkerhedspolitiske værktøjsskate, herunder Naboskabsprogrammet og Freds- og Stabiliseringsprogrammet, har givet dansk gennemslagskraft og international anerkendelse.

⁶ Beskrivelse af Ukraine-fonden og dens henholdsvis militære, civile og erhvervsmæssige ben findes her: [Regeringen indgår bred aftale om at etablere en milliardstor Ukraine-fond i 2023 \(fm.dk\)](https://www.fm.dk/da/nyheder/2023/03/23/regeringen-indgaar-bred-aftale-om-at-etablere-en-milliardstor-ukraine-fond-i-2023).

Gennem fokuseringen på Ukraine som udenrigspolitisk prioritetsland - med regelmæssige ministersamtaler og besøg, et markant Naboskabsprogram samt aktiv brug af *'Friends of Ukraine'*-kredsen i EU - har Danmark og Ukraine opbygget gensidig tillid og interesse. Det tætte danske bilaterale forhold til Ukraine har gjort, at Danmark har haft en god position for en åben dialog om behovet for at fastholde landets reformkurs. Parallelt har indsatsen omfattet specifik teknisk støtte til Ukraines anti-korrupsionsinstitutioner, støtte til den centrale decentraliseringsreform og twinning-samarbejde på energiområdet, hvor der siden 2014 har været samarbejde omkring bl.a. integration af vedvarende energi og energieffektivitet - samt støtte til civilsamfundet og undersøgende journalistik. Dette kombineret med understøttelse - både politisk og teknisk - til EU's policy-dialog og løbende pres på Ukraine for at leve op til krav om transparens og retssamfund.

Allerede tilbage fra 2005 etablerede danske civilsamfundsorganisationer partnerskaber med civilsamfundsaktører i de øvrige naboskabslande, Belarus, Moldova og Georgien - og enkelte projekter med partnere i Armenien og Aserbajdsjan. Danmarks resolute reaktion på overgrebene på fredelige demonstranter i Belarus har affødt bred anerkendelse. Den ledende danske rolle i forhold til at etablere "International Accountability Platform for Belarus" har - i en parallel brug af udenrigs- og udviklingspolitiske værktøjer - sikret, at dokumentation for menneskerettighedsovergrebene i Belarus indsamles, verificeres og opbevares med henblik på senere retsforfølgelse.

I 2016 blev Naboskabsprogrammet (2008-2015) evalueret. Evalueringen fandt, at programmet var relevant i forhold til udfordringerne i regionen og målgruppens behov - ligesom det var i overensstemmelse med partnernes prioriteter og EU's målsætninger. Evalueringen konstaterede, at programmet komplementerede de bredere EU-programmer og dette, kombineret med kontinuerlig støtte i flere faser, gjorde at Naboskabsprogrammet bidrog til at fremme lokale forandringsprocesser. Evalueringen påpegede imidlertid også, at manglen på flerårige og landespecifikke strategier begrænsede programmets effekt. Bl.a. baseret på evalueringens anbefaling, blev programmet for 2017-21 redefineret således af indsatsen på Vestbalkan blev udfaset og antallet af bilaterale samarbejdslande reduceret fra syv til to.

Naboskabsprogrammet var i 2019 underlagt en midtvejsgennemgang, der konkluderede, at programmet var relevant og havde opnået vigtige resultater og bidraget til de overordnede målsætninger. Det blev anbefalet, at man udnyttede synergimuligheder mellem forskellige danske indsatser bedre, styrkede læring og monitorering samt øgede involveringen af danske civilsamfundspartnere. Anbefalingerne fra gennemgangen blev anvendt i relanceringen af Naboskabsprogrammet i 2020 og har dannet udgangspunkt for fastlæggelsen af de overordnede pejlemærker for Naboskabsprogrammet 2022-26, som beskrevet i nedenstående kapitel 8.

Fra 2022

Den omfattende danske bistand til Ukraine siden invasionen i 2022 er bredt anerkendt, og Danmark har etableret et tæt samarbejde og partnerskab med de ukrainske myndigheder. Som et af de få lande tog Danmark imod opfordringen til at tage særligt ansvar som "champion" for én af Ukraines 21 regioner. Danmark har siden sommeren 2022 etableret et meget tæt samarbejde med myndighederne i Mykolaiv, og her har Danmark - på trods af, at det endnu ikke var lykkedes at etablere internationale koordinationsmekanismer - leveret tidlig genopbygningsbistand, der løbende er blevet koordineret med de meget konkrete behov i Mykolaiv. Samtidig har Danmark bidraget til koordinering mellem de mange forskellige aktører

i Mykolaiv. I Ukraine er Danmark blevet anerkendt og rost for sin hurtige og fleksible indsats, tilpasset de lokale behov. Støtten er synlig og har bidraget til den nødvendige nødtørftige bygningsstandsættelse samt opretholdelse af vand- og varmforsyning. Ad hoc koordineringen, der blev etableret for at understøtte samspillet mellem de forskellige danske og internationale bistandskanaler i Mykolaiv i 2022, vil i 2023 blive erstattet af en dansk finansieret lokal koordineringsenhed hos de lokale myndigheder med de nødvendige tekniske eksperter. En model som det ukrainske genopbygningsministerium har ambition om at udbrede til hele landet. Derudover vil et dansk ambassadekontor i Mykolaiv – med en dansk udsendt diplomat – styrke koordinationen mellem lokale, danske og andre internationale partnere.

Myndighedssamarbejdet på energi overgik til at fokusere på mere kortsigtet teknisk assistance omkring bl.a. genopretning og adgang til strøm og varme i vintersæsonen samt donationer af relevant energiudstyr. Samarbejdet er i 2023 begyndt også at fokusere på de mere langsigtede spor igen.

Under naboskabsprogrammet har særligt indsatsen på anti-korruptionsområdet spillet en vigtig rolle. Det dansk ledede EU anti-korruptionsprogram har medvirket til, at de nationale anti-korruptionsinstitutioner har kunnet fortsætte deres indsats, og programmet har ydet teknisk bistand til udarbejdelse af den ukrainske regerings planer for en styrket indsats mod korruption, herunder i genopbygningsprocessen. Samtidig har programmet understøttet civilsamfundsorganisationer og undersøgende journalister, ligesom programmet har kunnet bidrage med vigtige faglige analyser af konsekvenserne af forskellige tiltag og lovforslag.

4. Strategiske mål for dansk partnerskab med naboskabslandene

Den **overordnede vision** for Danmarks partnerskab med Ukraine og nabolandene er at sikre deres modstandskraft og befolkningernes akutte behov, tilnærmelse og forankring i det europæiske værdifællesskab, samt styrke deres stabilitet og fremgang. Hermed styrkes også landenes vej mod EU-medlemskab. De tre mål fra den oprindelige strategiske ramme fra januar 2022 er fastholdt, dog således at det oprindelige mål 3 om at *Understøtte fred og stabilitet* er tilpasset nuværende kontekst og omformuleret til mål om at understøtte konflikthåndtering, modstandskraft og opfylde akutte behov samt støtte til genopbygning.

Tre strategiske mål vil i perioden 2023-26 således definere prioriteter og retning for udviklingssamarbejdet med regionen. Den danske indsats vil understøtte:

- Konflikthåndtering, opbyggelse af modstandskraft og imødegåelse af befolkningernes akutte og humanitære behov samt genopbygning.
- Reform og EU-tilnærmelse: Fremme udvikling af demokratiske institutioner og processer
- Bæredygtig og retfærdig vækst, grøn omstilling og øget energiafhængighed

Som det er beskrevet i kapitel 2 befinder de seks naboskabslande sig meget forskellige steder, når det gælder vilje og evne til demokratiske reformer, forankring i det europæiske værdifællesskab og politisk associering samt økonomisk integration med EU. De danske

prioriteter og specifikke målsætninger i denne strategi skal aktuelt læses i forhold til Ukraine, Moldova og Georgien, som har søgt om medlemskab af EU. Det danske bistandssamarbejde vil derfor, som det vil fremgå af kapitel 5, 6 og 8, særligt rette sig mod de tre lande. Men som nævnt i introduktionen, er det imidlertid EU's og Danmarks målsætning, at der langsigtet sker en demokratisering i hele regionen - og politisk associering og økonomisk integration med alle EU's seks østlige nabolandslande. I Belarus har oppositionen siden 2020 udtrykt stærkt ønske om demokratisk udvikling i landet, og Armenien har med "fløjsrevolutionen" i 2018 åbnet op for en demokratisering af det politiske system og øget dialog og samarbejde med EU. Den strategiske rammes langsigtede målsætninger gælder således hele regionen, og - særligt gennem Naboskabsprogrammets regionale del - vil Danmark også søge partnerskab med civilsamfundsorganisationer, og på sigt myndigheder, i Armenien, Aserbajdsjan og Belarus i det omfang partnere i disse lande disse udtrykker vilje til samarbejde og partnerskab.

4.1 Understøtte konflikthåndtering, opbyggelse af modstandskraft og imødegåelse af befolkningernes akutte og humanitære behov og genopbygning

Strategisk mål: Understøtte landenes modstandskraft ved at sikre de mest udsattes akutte og humanitære behov samt staternes mulighed for imødekomme befolkningens basale behov for sundhed og uddannelse - samt bidrage til, at Ukraine og Mykolaiv genopbygges bedre og grønnere - samt mere tilgængeligt og inkluderende - mens lokalsamfund i Ukraine og nabolandene styrkes i konfliktforebyggelse og -løsning.

[Indsæt manglende SGD-logoer]

SDG 3 (Sundhed og trivsel), SDG 7 (Bæredygtig energi), SDG 8 (Anstændige jobs og økonomisk vækst), SDG 11 (Bæredygtige byer og lokalsamfund), SDG 13 (Klimainsats) og SDG 16 (Fred, retfærdighed og stærke institutioner)

- *De mest udsatte, herunder flygtninge og internt fordrevne, sikres basale humanitære behov*

Med udgangspunkt i de humanitære principper vil Danmark bidrage til akutte og humanitære indsatser. Bistanden vil fortsat ydes på baggrund af en behovsbaseret tilgang med fokus på livsreddende indsatser og beskyttelse af de mest sårbare grupper. De humanitære indsatser leveres via danske humanitære partnere såsom FN, Røde Kors bevægelsen, danske civilsamfundsorganisationer og deres lokale partnere, der også har stærke kompetencer på minerydning, der bliver centralt fokusområde i mange år frem. Danmark vil fortsat arbejde for at fremme neksus-tilgange med fokus på at sammenhængende, bæredygtige og langsigtede indsatser. Danmarks indsatser i Ukraine vil være i overensstemmelse med - og søge at fremme - den holistiske og integrerede HPD-neksus tilgangen (Humanitarian, Development og Peace). Formålet er blandt andet at fokusere mere på lokalisering, forebyggelse og opbygning af modstandsdygtighed i befolkningen og samfundet til at håndtere chok forårsaget af den igangværende konflikt. HDP-tilgangen handler ikke om at fusionere aktiviteter, men snarere om

at undgå at arbejde i siloer ved at styrke sammenhæng, komplementaritet og samarbejde mellem aktører, der opererer inden for de tre søjler (H, D, P). Dette inkluderer koordinering, programmering og finansiering af humanitære, udviklings- og fredsindsatser, der er baseret på fælles kontekst- og konfliktanalyser.

- *Den ukrainske regering har fortsat evne og kapacitet til at sikre sundhed, uddannelse og basal infrastruktur til borgerne*

Danmark vil fortsat bidrage til EU's makrofinansielle støtte til Ukraine. Støtten skal bl.a. bidrage til statens budget, så den ukrainske regering fortsat kan levere basal service til befolkningen indenfor især sundhed, uddannelse, pensioner og andre sociale ydelser. Den makrofinansielle bistand gennem EU er samtidig baseret på krav om reformer.

- *Ukraine og Mykolaiv - genopbygges bedre og grønnere, med fokus på de mest udsatte (herunder mennesker med handicap, børn og enlige forsørgere).*

Danmark vil bidrage til genopbygningen af et bedre og grønnere Ukraine i overensstemmelse med den ukrainske genopbygningsplan. Målsætningen for den danske tidlige genopbygningsbistand til Ukraine i 2023-24 er at bidrage til at skabe livsgrundlag for ukrainske borgere gennem genetablering af den nødvendige basale sociale infrastruktur samt forbedring af energi- og vandforsyning, en bæredygtig vandforsyning og et rent miljø. Det er målet, at den umiddelbare genetablering af nødvendig basal infrastruktur planlægges, så det understøtter fremtidig bæredygtig genopbygning og langsigtet grøn energiomstilling, herunder energieffektivitet og fremme af anvendelsen af vedvarende energi. Det er tillige målet, at genopbygningen tilrettelægges så den bidrager til genetablering af den ukrainske økonomi, herunder jobskabelse og en privatsektordrevet økonomisk vækst og beskæftigelse, inkl. på landbrugsområdet. Danmark vil bidrage til, at der etableres mekanismer og procedurer, der sikrer transparens i genopbygningen samt fremmer bred folkelig deltagelse, demokratisk kontrol og god lokal regeringsførelse. Med henblik på at ny infrastruktur etableres, så der sikres adgang for mennesker med handicap, bør det – hvor muligt – sikres at repræsentative organisationer vedr. mennesker med handicap inddrages i alle relevante beslutningsprocesser

- *Lokal konflikthåndtering med fokus på bred deltagelse af lokalbefolkningen, herunder kvinder, internt fordrevne og veteraner.*

Danmark vil fortsat bidrage med konkrete indsatser for at styrke både lokale civilsamfund og myndigheder og samarbejdet mellem disse i frontlinjezonen i det østlige og sydlige Ukraine. Ligeledes vil Danmark søge at støtte dialoginitiativer, der bidrager til lokal konflikthåndtering og inklusion i genopbygningsprocessen for at fremme social sammenhængskraft med henblik på langsigtet konflikthåndtering og stabilitet.

.

Lokalt forankret og varig fred kræver meningsfuld inddragelse af lokalbefolkningen, herunder især kvinder og unge, i freds- og sikkerhedsinitiativer. Danmark vil, i samarbejde med multilaterale partnere, bidrage til at understøtte landene i efterlevelsen af FN's resolution 1325

om kvinder, fred og sikkerhed samt FN's resolution 2250 om unge, fred og sikkerhed bl.a. gennem kapacitetsudvikling.

Danmark vil fortsætte støtten til EU's civile og militære CSDP-missioner⁷ - f.eks. EUAM i Ukraine, EUMM i Georgien samt de to nye civile missioner i Armenien og Moldova - både politisk, finansielt samt via personelbidrag.

4.2 Understøtte reform og EU-tilnærmelse: Fremme udvikling af demokratiske institutioner og processer

Strategisk mål: Understøtte reformer og styrkelse af landenes demokratiske institutioner og processer, så de kan opfylde EU-optagelseskriterierne – herunder respekt for menneskerettighederne, en effektiv tredeling af statsmagten og stærke uafhængige kontrolinstanser, hvor en politisk engageret befolkning, et organiseret og uafhængigt civilsamfund samt frie medier kan holde myndighederne til ansvar – og sikre inkluderende samfund med ligestilling og anerkendelse af forskellighed.

SDG 5 'Gender Equality', SDG 11 'Sustainable, Safe and Inclusive Cities and Communities' og SDG 16 'Peace, Justice and Strong Institutions'.

- *Reformer og styrkelse af demokratiske institutioner*

Danmark vil understøtte landenes reformer mod en styrkelse af de demokratiske institutioner med fokus på demokratisk kontrol og et uafhængigt retsvæsen. Det er reformer, som landene også konkret planlægger for at leve op til betingelserne for EU-medlemskab (EU Acquis) og EU-tilnærmelse. Indsatsen er grundlaget for, at der kan skabes økonomisk vækst, og er samtidig afgørende for at, landene kan blive medlemmer af EU – eller indgå associeringsaftaler. Et særligt dansk fokus vil fortsat være decentralisering, hvor både politisk og finansielt ansvar uddelegeres til kommuner og lokale myndigheder, der både skaber grundlag for styrket levering af serviceydelser, der er tilgængelige for lokalbefolkningen, herunder for mennesker med handicap, og et styrket lokalt demokrati samt bredere lokal deltagelse, herunder inddragelse af repræsentative organisationer for marginaliserede grupper. Centralt i demokratiske reformer står beskyttelse af menneskerettighederne, inklusiv tros-, religions- og ytringsfrihed,

⁷ CSDP, Common Security and Defence Policy

Danmark vil – hvor der er behov og ønske om det – søge at stille viden og kompetencer til rådighed..

- *Bekæmpelse af korruption og styrkelse af demokratiske kontrolinstitutioner*

Et særligt dansk fokusområde i forhold til reformdagsordenen vil fortsat være bekæmpelse og forebyggelse af korruption. Korruption undergraver såvel økonomisk udvikling som de nødvendige demokratiske reformer. Dette er også centralt for landenes ønsker om EU medlemskab. Bekæmpelse af korruption vil både være et specifikt indsatsområde og tværgående tema i partnerskaberne.

Danmark vil, hvor muligt, bidrage til styrkelse af demokratiske kontrolinstitutioner, som anti-korrupsionsinstitutioner, parlamentsudvalg og ombudsmand/menneskerettighedsinstitutioner. Danmark vil understrege vigtigheden af effektive og uafhængige domstole og bakke op om internationale indsatser for at fremme reformer af landenes retssektorer. Når et land i naboskabsregionen forsøger at opbygge reelle demokratiske institutioner – herunder kommuner og decentraliserede forvaltninger - vil Danmark søge at bidrage med erfaringer og aktive partnerskaber og erfaringsudveksling – bilateralt eller gennem danske bidrag til multilaterale organisationer og programmer.

I indsatsen for Ukraines reformer har Danmark opbygget en stærk international profil, særligt på anti-korrupsionsområdet. Reformarbejdet og kampen imod korruption kræver et langt sejt træk, som Danmark med lederskabet af EU's anti-korrupsionsprogram står stærkt placeret til også i fremtiden at være med til at drive. Den danske bilaterale indsats på anti-korrupsionsområdet understøttes af dansk støtte til internationale anti-korrupsions organisationer og programmer.

- *Konsolidering og styrkelse af civilsamfundets aktive rolle og evne til at påvirke*

Danmark vil gennem Naboskabsprogrammet, herunder Den Ny Demokratifond, og genopbygningsbistanden såvel som gennem strategiske partnerskabsaftaler og projektbevillinger til danske og internationale NGO'er, bidrage til at konsolidere og udvikle et mangfoldigt, demokratisk og medlemsbaseret civilsamfund. Der vil være et særligt fokus på organisering og inddragelse af unge. Civilsamfundet er en grundpille i et demokratisk samfund og kan – under de rette vilkår – bidrage til at skabe forandring, tænke nyt, udvikle fællesskaber og skabe morgendagens ledere. Et stærkt og velfungerende civilsamfund kan holde myndigheder til ansvar og når i kraft af deres lokale forankring langt ud i samfundet. Mange civilsamfundsorganisationer besidder dyb viden og på deres felt og kan skabe adgang til vigtige netværk og kontakter. Et stærkt og velfungerende civilsamfund er afgørende for udviklingen af et aktivt borgerdrevet demokrati – og for at påse og tilskynde til, at myndigheder overholder og fremmer respekt for menneskerettigheder og indfrielse af FN's Verdensmål. Et aktivt civilsamfund og mobilisering af demokratiske ungdomsorganisationer kan medvirke til at stabilisere regionen og gøre den modstandsdygtig over for anti-demokratiske påvirkninger. Indsatser til styrkelse af civilsamfundet vil endvidere ske gennem partnerskab med multilaterale organisationer og i tæt samarbejde med andre toneangivende donorer, herunder de nordiske lande.

I Ukraine har civilsamfundsaktører spillet en vigtig rolle i den akutte humanitære indsats – ligesom de er involveret i tidlig genopbygning og psykosocial støtte til internt fordrevne og ofre for krigsforbrydelser og menneskerettighedskrænkelser. Samtidig har de ukrainske

civilsamfundsorganisationer også en vigtig rolle at spille i forhold til at sikre folkelig deltagelse i genopbygningsprocessen – samt i at sikre transparens og demokratisk kontrol med anvendelse af genopbygningsmidler.

- *Frie pluralistiske medier – bekæmpelse af desinformation og digital modstandskraft*

Ytringsfrihed og sikring af uafhængige og pluralistiske medier er et helt centralt element i udvikling af demokrati – og en betingelse for, at de nødvendige '*checks and balances*' og dialog etableres mellem myndigheder, borgere og civilsamfund. Danmark vil gennem Naboskabsprogrammet støtte udvikling af uafhængige medier og undersøgende journalistik i Naboskabslandene og søge at fremme partnerskaber med medier og mediefolk i Danmark og i regionen.

Danmark vil arbejde for, at nye teknologier understøtter demokratiske institutioner og bidrager til en åben offentlig debat og en fri meningsdannelse – samt for, at borgere har handlemulighederne og redskaberne til et sundt digitalt liv, og at sociale medier skaber forståelse frem for splittelse. I Naboskabslandene er et særligt fokus på virkningskampagner og desinformation, som undergraver udviklingen mod fri og uafhængig information. Herunder ønsker Danmark at fortsætte med at bidrage til at bygge nye alliancer – også med tech-industrien – i bekæmpelsen af desinformation samtidig med, at man bevarer det åbne, globale og frie internet. Danmark vil under Naboskabsprogrammet fortsat søge at medvirke til at styrke civilsamfundets digitale modstandskraft og evne til at anvende digitale løsninger i demokratisk organisering og dialog. Bilaterale initiativer vil blive koordineret med dansk støtte til styrkelse af civilsamfund og partnerskab med internationale multilaterale organisationer og internationale NGO'er på området.

- *Fremme af ligestilling og et inkluderende samfund med respekt for forskellighed*

Danmark vil bidrage til arbejdet for rettigheder og ligestilling, med særligt fokus på kvinders rettigheder, køns-mæssig ligestilling og unge kvinder. Danmark vil fortsat have fokus på at køns- og kvindespørgsmål samt på, at rettigheder for marginaliserede grupper, herunder mennesker med handicap, indgår i alle danskstøttede indsatser, hvor relevant. Danmark vil bidrage til at styrke kvindeorganisationer og organisationer, der arbejder for ligestilling og inklusion, herunder repræsentative organisationer, der repræsenterer marginaliserede befolkningsgrupper, herunder organisationer vedr. mennesker med handicap.. Danmark vil endvidere bidrage til at styrke relevante myndigheder, der arbejder for politikudvikling og lovgivning på området. Dette er en indsats, der hænger tæt sammen med reformarbejdet for at leve op til betingelserne for EU-medlemskab.

4.3 Understøtte bæredygtig og retfærdig vækst, grøn omstilling og øget energiafhængighed

Strategisk mål: Understøtte bæredygtig og retfærdig vækst gennem grøn omstilling, øget energiafhængighed og et velfungerende arbejdsmarked.

SDG 7 'Affordable and Clean Energy', SDG 8 'Decent Work and Economic Growth', SDG 12 'Sustainable Production and Consumption', SDG 13 'Mitigate Climate Change Impact' og SDG 17 'Partnership for Sustainable Development'.

- *Bæredygtig og retfærdig økonomisk vækst. EU-integration, markedsliberalisering og social dialog*

Danmark vil bidrage til økonomisk vækst gennem at understøtte de nødvendige reformer, der kan skabe rammebetingelser for bæredygtig og retfærdig vækst – drevet af den private sektor. Det er strukturelle reformer der også indgår i arbejdet med at leve op til EU medlemsbetingelser og bl.a. skal sikre retssikkerhed og bekæmpelse af korruption. Naboskabslandenes økonomiske integration med EU skal være med til at skabe bæredygtig og socialt retfærdig vækst. Liberaliserede markeder i naboskabslandene på fælles europæiske vilkår – med vægt på Corporate Social Responsibility (CSR), samfundsmæssigt og socialt ansvar, og FN's *Guiding Principles for Business and Human Rights* - skal sikre rettighederne for både arbejdstagere og virksomheder. Danske erfaringer fra opbygningen af en stærk demokratisk fagbevægelse og repræsentative arbejdsmarkedsstrukturer kan være værdifulde i naboskabslandene med henblik på, at der skabes rammer for social dialog og et velfungerende arbejdsmarked baseret på demokratisk organiserede arbejdsmarkedsorganisationer.

Ukraine står i en helt særlig situation. Makrofinansiel bistand er med til at holde den offentlige sektor i gang, men der er brug for private investeringer og øget indenlandsk efterspørgsel for at skabe vækst. Genopbygningsbistanden skal tilrettelægges, så den skaber ukrainske arbejdspladser og understøtter det lokale erhvervsliv. Danmark vil søge at skabe synergi mellem den udviklingsfinansierede genopbygningsindsats, bistandsinstrumenter som Danida Sustainable Infrastructure Finance og Investeringsfonden for Udviklingslandene samt eksportkreditter, der understøtter private danske investeringer i private og offentlige projekter⁸

- *Grøn energiomstilling og energiafhængighed: Fremme af energieffektivitet og vedvarende energi*

Grøn energiomstilling behøver ikke ske på bekostning af økonomisk vækst. Fossile brændstoffer og ineffektive energisystemer bidrager til høje energiudgifter og afhængighed af russisk gas og

⁸ Sidstnævnte kan finansieres gennem den danske erhvervsstøtte under Erhvervsministeriet.

olie - såvel som de bidrager til de globale klimaudfordringer. Der er derfor en stor efterspørgsel efter både energieffektivitet og vedvarende energi – områder, hvor Danmark har anerkendte kompetencer – både hvad gælder know how og tekniske løsninger, lovgivning og rammeværk samt nationale planlægningsværktøjer og profilering.

Danmark vil støtte de nationale myndigheder, der er ansvarlige for energiomstilling og – planlægning, og hvor muligt fremme twinning mellem danske energimyndigheder og –eksperter i Danmark og naboskabslandene. Samarbejdet vil eksempelvis omfatte energieffektivitet og integration til europæiske el-markeder og vil, hvor muligt, omfatte specifikke demonstrations- og pilotprojekter. I Ukraine vil Danmark endvidere støtte konkrete energiprojekter som del af genopbygningsbistanden gennem Danida Sustainable Infrastructure Finance.

- *Klima og grøn omstilling*

Danmark vil støtte den bredere klimadagsorden og grønne omstilling. Også her har Danmark anerkendte kompetencer – både hvad gælder know how og tekniske løsninger, lovgivning og rammeværk og nationale planlægningsværktøjer. Arbejdet kan for eksempel omfatte sikring af miljø, drikkevand, rensning af spildevand – og bæredygtig landbrugs- og fødevareproduktion. Det kan ske gennem at accelerer den bæredygtige udvikling ved at overføre viden og opbygge kapacitet i Ukraine om rammevilkår inden for miljø og vand. Samarbejdet kan omfatte støtte til myndigheder gennem twinning og myndighedssamarbejde samt specifikke investeringsprojekter gennem bl.a. Danida Sustainable Infrastructure Finance, NEFCO og Investeringsfonden for Udviklingslandene. Endelig vil Danmark gennem Naboskabsprogrammet støtte samarbejde med civilsamfundsorganisationer med fokus på grøn omstilling, som kan bidrage til langsigtet lokal forankring og klimaambition i landene og stimulere fremtidige partnerskaber.

5. Danske udviklingspolitiske programmer og instrumenter

Danmark vil bidrage til opnåelse af de tre strategiske mål for det danske udviklingssamarbejde med Ukraine og Naboskabslandene gennem en række forskellige instrumenter og programmer, hvoraf de vigtigste fremgår af nedenstående tabel 1. I det følgende afsnit gennemgås de enkelte indsatser, hvorefter spørgsmålet om koordinering mellem de enkelte indsatser beskrives. I kapitel 8 findes en særskilt og detaljeret beskrivelse af naboskabsprogrammet.

Tabel 1: Dansk bistand til Ukraine og de østlige naboskabslande 2023-26 fordelt på de udviklingspolitiske instrumenter og programmer, med angivelse af budgettal i regeringens finanslovsforslag for 2024.

		Strategiske mål		
		Mål 1: Konflikt, akutte behov, genopbygning	Mål 2: Reform, EU og demokratiske institutioner	Mål 3: Vækst, grøn omstilling og energi
1	Instrumenter og programmer der anvendes specifikt i Ukraine og naboskabslandene			
	Naboskabsprogrammet, Ukraine, Moldova og Georgien		X	X
	Genopbygningsbistand, Ukraine	X	X	X
	Humanitær bistand, Ukraine	X		
	Makrofinansiel støtte, Ukraine	X	X	
	DSIF og IFU, Ukraine	X		X
	Freds- og Stabiliseringsfonden	X	X	
2	Tværgående instrumenter ⁹			
	Myndighedssamarbejde	X	X	X
	Partnerskab med danske civilsamfundsorganisationer	X	X	
	Multilateral støtte	X	X	X
3	Ikke-statslige indsatser ¹⁰			
	Private fonde og virksomheder	X		X
	Civilsamfundsorganisation, indsamlinger og donationer	X	X	
	Venskabskommune-samarbejde	X	X	

5.1 Naboskabsprogrammet

Naboskabsprogrammets fokus er på de strategiske mål 2 og 3 om at understøtte: "Reform og EU-tilnærmelse: Fremme udvikling af demokratiske institutioner og processer", og "Bæredygtig vækst, grøn omstilling og social dialog". Programmet omfatter partnerskaber med Ukraine, Moldova og Georgien – og en regional indsats, der omfatter støtte til bl.a. civilsamfundsorganisationer, i Belarus, Armenien og Aserbajdsjan. Naboskabsprogrammet 2023-26 beskrives mere detaljeret i nedenstående kapitel 8. Programmet blev etableret i 2005 og omfatter en lang række partnerskaber med både myndigheder og civilsamfund. Der er

⁹ Disse instrumenter finansieres af det generelle udviklingssamarbejde. Andelen der går til Naboskabslandene varierer, og bestemmes af organisationernes løbende prioriteter/behovsanalyser.

¹⁰ Der findes ikke en budgetopgørelse over fremtidig påtænkt donationer og indsamlinger – eller venskabskommuneaktiviteter. Fsva. kommune-twinning, med fokus på styrkelse af ukrainske kommuners kapacitet, finansieres dette også over Genopbygningsbistanden.

betydelig synergi og tæt koordinering med indsatserne under genopbygningen, freds- og stabiliseringsfonden og myndighedssamarbejdet – samt den danske multilaterale bistand og bistanden gennem danske civilsamfundsorganisationer.

De årlige budgettal for Naboskabsprogrammet fremgår af nedenstående. Samlet forventes der et budget på 1.303 mio. kr. for perioden 2023-2026.

BUDGET ¹¹	2023	Forventet årligt 2024-26
	235 mio. kr.	356 mio. kr

5.2 Humanitær Bistand, Ukraine

Siden Ruslands angreb på Ukraine har Danmark været en markant humanitær donor til Ukraine¹². Den humanitære bistand gives med udgangspunkt i de humanitære principper og gennem en behovsbaseret tilgang med fokus på livreddende indsatser og beskyttelse af de mest sårbare grupper – herunder i frontlinjeregioner, hvor behovene er klart størst. Humanitære indsatser spænder fra basal nødhjælp såsom kontantbaseret støtte, vinterhjælp og sikring af adgang til basale fornødenheder samt services til beskyttelse af fordrevne og indsatser med fokus på børn og sårbare familier, mental sundhed og psykosocial støtte. Endeligt gives der også støtte til humanitær minerydning. De humanitære indsatser leveres via internationale og danske humanitære partnere såsom FN, Røde Kors bevægelsen, danske civilsamfundsorganisationer og deres lokale partnere. Den humanitære indsats har betydelig synergi med særligt genopbygningsbistanden og dele af den multilaterale bistand - og komplementerer den øvrige danske bistand ved at yde indsats tæt på frontlinjerne, hvor beskyttelsesudfordringerne er størst og hvor alternative støttemuligheder er begrænsede, da det er vanskeligt at operere.

Budgettal for humanitære midler afsat i Ukraine-fonden er kun retningsgivende. Det faktiske anvendte beløb, kan blive højere. Den humanitære bistand ydes efter behov.

BUDGET ¹³	2023	2024
	145 mio. kr.	250 mio. kr

5.3 Genopbygningsbistand, Ukraine

Denne bistand støtter genopbygning i Ukraine i regi af landets nationale genopbygningsplan. Fokus i 2023 og 2024 er på genetablering af basal infrastruktur og reparation af boliger, skoler m.v. Indsatser søges tilrettelagt så de lægger sporene for fremtidig grøn omstilling og bæredygtig genopbygning. En strateginote for den tidlige genopbygningsbistand 2023-24 blev udarbejdet i maj 2023. Genopbygningsbistanden implementeres overvejende af internationale organisationer og større danske civilsamfundsorganisationer med allerede etablerede partnerskaber og tilstedeværelse i Ukraine og Mykolaiv. Der er fokus på, at genopbygningen skal tilrettelægges så den bedst muligt bidrager til ukrainsk økonomisk vækst, lokal inklusiv beskæftigelse og revitalisering af ukrainske virksomheder. En særlig indsats omfatter støtte til ukrainske civilsamfundsorganisationer med henblik på at sikre, at genopbygningen i Ukraine bliver guidet af lokale partners behovsanalyser og er lokalt forankret i kommuner og

¹¹ Baseret på finansloven for 2023 og regeringens forslag til finanslov 2024

¹² For en oversigt over den samlede humanitære bistand til Ukraine, se [Ukraine 2023 | Financial Tracking Service \(unocha.org\)](https://unocha.org/)

¹³ Budgettal fra Ukraine-fonden 2024 baseret på finansloven for 2023 og regeringens forslag til finanslov 2024.

civilsamfund i Ukraine. Indsatsen skal således fremme mangfoldig deltagelse, effektivitet, transparens og demokratisk kontrol. En anden indsats fokuserer på at fremme twinning og kapacitetsopbygning mellem danske og ukrainske kommuner, herunder Mykolaiv. Der vil – særligt i samarbejde med civilsamfund og kommuner, blive lagt vægt på psyko-social indsats. Der er betydelig synergi, og tæt koordinering, med indsatserne under Naboskabsprogrammet, freds- og stabiliseringsfonden, DSIF/IFU samt myndighedssamarbejdet og dele af den multilaterale bistand.

BUDGET ¹⁴	2023	Forventet årligt 2024-26
	600	631

5.4 Makrofinansiel støtte, Ukraine

Danmark bidrager til EU's makrofinansielle bistand til Ukraine, for årene 2022 og 2023, der skal sikre den ukrainske regerings mulighed for at fortsætte med at yde basal service til borgerne. EU-Kommissionen har foreslået, at en ny såkaldt EU Ukraine-facilitet etableres for 2024-27 med henblik på at yde både lån og gavebistand. Den makrofinansielle bistand gennem EU er bl.a. baseret på krav om reformer. Der er derfor synergi med denne og reformindsatserne i naboskabsprogrammet – ligesom den makrofinansielle støtte styrker de ukraineske myndigheders engagement og deltagelse i alle andre partnerskaber og engagementer.

Der er endnu ikke klart hvad udgiften for det danske bidrag til den kommende makrofinansielle støtte bliver. Der er for så vidt angår Danmarks udgift til en makrofinansielle EU-støtte i 2022 i årene 2023-26 hvert år afsat 113 mio. kr..

5.5 Danida Sustainable Infrastructure Finance og Investeringsfonden for Udviklingslandene

Danida Sustainable Infrastructure Finance (DSIF) har fokus på at bidrage til etablering af bæredygtig og klimarelevant infrastruktur, gennem lempelige lån. DSIF vil i perioden 2023-24 bidrage til den tidlige genopbygning, dog sådan – at indsatser fsva. vand- og energiforsyning så vidt muligt planlægges, så de kan lægge grunden til, og ikke undergrave, mere langsigtede bæredygtige løsninger. Dette gøres sammen med Nordic Environment Finance Corporation (NEFCO). Projekter kommer i udbud på markedsbaserede vilkår.

Investeringsfonden for Udviklingslandene (IFU) oprettede i 2023 en Ukraine investeringsfacilitet med bidrag på 110 mio. kr. fra udviklingssamarbejdet samt ca. 40 mio. kr. i form af ubrugte midler fra tidligere faciliteter, som skal bidrage til lokale investeringer, jobskabelse, øget eksport og vækst for den private sektor i landet. Ukraine investeringsfaciliteten forventes at investere direkte i virksomheder i Ukraine i centrale sektorer som energi, landbrug, IT og fødevarer. Investeringerne bygger videre på IFU's lange erfaring i Ukraine med en aktiv portefølje af ca. 14 investeringer med ca. 380 mio. kr. investeret fra IFU og dertil yderligere mobiliseret privat kapital. IFU forventer at faciliteten er fuldt investeret ved udgangen af 2024.

Der er synergi med genopbygningsindsatsen og de danske erhvervsrettede tiltage i forbindelse til genopbygningen af Ukraine.

BUDGET	2023	Forventet årligt 2024-26
--------	------	--------------------------

¹⁴ Budgettal fra FL23 og FFL24. Bemærk, at der i omtale af 'Genopbygningsbistanden' for 2023 har været anvendt beløbet 770 mio. kr., da bistanden gennem DSIF og IFU (kap. 5.5) har været medregnet.

	60 mio. kr. (DSIF) 100 mio. kr. (IFU)	100 mio. kr (DSIF)
--	--	--------------------

5.6 Freds- og Stabiliseringsfonden, Ukraine og de øvrige Naboskabslande

Fokus er på bidrag til fremme af den sociale sammenhængskraft i frontlinjeregionerne i Øst- og Sydukraine og herunder at gennemføre en psykosocial indsats, kapacitetsudvikle ukrainske myndigheder med henblik på håndtering af overgreb og krigsforbrydelser samt at styrke dialogen mellem borgere og de lokale myndigheder, og hermed bidrage til at styrke social samhørighed og forbedre sikkerheden. Dertil støttes indsatser i andre østlige naboskabslande til fremme af fred og stabilisering. Indsatserne implementeres overvejende af internationale organisationer og større danske civilsamfundsorganisationer med allerede etablerede partnerskaber og tilstedeværelse i Ukraine og, hvor relevant, de øvrige Naboskabslande. Der er synergi med både den humanitære bistand og genopbygningsbistanden.

BUDGET	2023	Forventet årligt 2024-26
	50 mio. kr.	50 mio. kr.

5.7 Myndighedssamarbejde

Myndighedssamarbejdet skal bidrage til at myndigheder i partnerlande kan udvikle, implementere og håndhæve befordrende rammebetingelser for den grønne omstilling og udvalgte udviklingsprioriteter i sektorer hvor danske myndigheder har styrkepositioner. I 2023 har 11 danske myndigheder globalt etableret et strategisk sektorsamarbejde med relevante myndigheder i 18 lande. I alt er der globalt udsendt 62 sektorrådgivere.

I 2023 er der under programmet udsendt en energirådgiver til Kyiv og der forventes fra 2024 udsendt yderligere to sektorrådgivere til Ukraine inden for miljø/vand og landbrug. Et vigtigt fokus i alle tre sektorer er at understøtte den Ukrainske regering i den kommende genopbygningsfase og sikre, at de lovgivningsmæssige rammer fremmer den grønne omstilling, der også vil få betydning for tilpasning til EU-lovgivning. Hvad angår miljø og vand, er Danmark allerede en central partner for Ukraine, og særligt byen Mykolaiv, ift. akut hjælp til at sikre basal vandforsyning og spildevandshåndtering. Komplementært til dette skal myndighedssamarbejdet understøtte Ukraines grønne omstilling på vandområdet, ved at fremme regulering og gennemførselsforanstaltninger, som skaber effektive rammer for grøn omstilling og investeringer i vandsektoren. Myndighedssamarbejdet på fødevareområdet forventes at rette sig mod genopbygning samt grøn omstilling, der har betydning for EU-medlemskab. I dialogen med de ukrainske myndigheder er en række mulige emner for et myndighedssamarbejde bragt i spil, herunder fødevaresikkerhed, dyrevelfærd, udvikling af husdyrproduktion herunder dyresundhed og antimikrobiel resistens (AMR).

Der er synergi med genopbygningsbistanden, Naboskabsprogrammet – samt indsatsen gennem Danida Sustainable Infrastructure Finance og Investeringsfonden for Udviklingslandene

5.8 Partnerskab med danske civilsamfundsorganisationer

Danmark støtter danske civilsamfundsorganisationers indsatser i Ukraine og EU's østlige naboskabslande gennem en række ordninger. For eksempel er der indgået strategiske partnerskabsaftaler med 18 danske civilsamfundsorganisationer, hvoraf flere har indsatser i Ukraine og EU's østlige naboskabslande. Derudover støtter Danmark en række puljeorganisationer: CISU (Civilsamfund i Udvikling), Dansk Ungdoms Fællesråd (DUF), Danske Handicaporganisationer (DH) og Center for Kirkeligt Udviklingssamarbejde (CKU). Puljerne støtter partnerskaber mellem mindre og mellemstore danske civilsamfundsorganisationer og civilsamfundsorganisationer i udviklingslande. Flere indsatser i Ukraine og EU's østlige naboskabslande støttes gennem disse puljeordninger. Dette forventes at ville fortsætte i 2023-26. Midlerne er, særligt efter invasionen, suppleret med Udenrigsministeriets specifikke midler til Ukraine og Naboskabslandene. Der sker betydelig synergi og koordinering med indsatserne under naboskabsprogrammet, den humanitære bistand og genopbygningsindsatsen.

5.9 Multilateral støtte

Danmark er blandt de største samlede bidragsyder til FN-organisationer¹⁵ – og levere kernebidrag til organisationer som UNDP, UNHCR, IOM og UNICEF der i 2022 og 2023 har ydet meget betydelig bistand til Ukraine og de øvrige naboskabslande. Der eksisterer derfor i samtlige af de seks lande såkaldte "UN Country Teams" der under lederskab af en Resident Coordinator, koordinerer FN's samlede aktiviteter. Ligeledes bidrager Danmark EU's bistand og Verdensbanken og de øvrige udviklingsbankers udviklingsaktiviteter. Bevillinger ydes med det formål at støtte organisationernes overordnede strategiske målsætninger og indsatser. Organisationerne vil selv, inden for disse rammer, kunne træffe geografiske prioriteringer – og en meget stor del af organisationerne arbejder i Ukraine og Naboskabslandene. Der er synergi med alle dele af den danske indsats og denne multilaterale bistand komplementeres af bilaterale indsatser gennem flere af de multilaterale organisationer under både Naboskabsprogrammet, den humanitære bistand og genopbygningsbistanden, og indsatser under Freds- og Stabiliseringsfonden.

5.10 Ikke statslige indsatser

I tillæg til indsatser og partnerskaber finansieret af den danske stat, som beskrevet ovenfor, ydes der en betydelig bistand gennem dansk, ikke-statslig indsats. Den omfatter bl.a.

- Støtte fra civilsamfundsorganisationer i Danmark

De danske civilsamfundsorganisationer yder, udover midler modtaget som del af det danske udviklingssamarbejde – også bistand finansieret med egne indsamlede midler og midler modtaget i donation fra virksomheder og private. Med sådanne midler har danske civilsamfundsorganisationer bl.a. spillet en betydelig rolle i den humanitære støtte til Ukraine. Støtten har omfattet indsatser af de store humanitære organisationer der løber op i flere

¹⁵ FN's udviklingssystem dækker over ca. 45 FN-organisationer, der på mandat fra FN's Generalforsamling og det Økonomiske og Sociale Råd (ECOSOC) arbejder med humanitært arbejde og udviklingsarbejde. Danmark er samlet set den 8. største lendedonor til UNDS (2021 data), og indgår aktuelt i langsigtede kerne-finansierede partnerskaber med 15 af UNDS' enheder.

hundrede millioner kroner såvel som små indsatser og støtte kanaliseret gennem mindre danske organisationer til specifikke partnere i særligt Ukraine.

- Private virksomheder og fonde

Private virksomheder og filantropiske fonde har i vidt omfang bidraget med donationer og støtte. Både konkrete *in kind* donationer og små og meget store donationer til både danske og internationale humanitære organisationer eller donationer og samarbejde ydet direkte til lokale myndigheder. Der er indledt en dialog med virksomheder og fonde, om hvorledes deres mulige fremadrettede engagementer kan skabe synergi til genopbygningsindsatsen samt øvrige civile indsatser. I Udenrigsministeriets tilrettelæggelse af konkrete projekter og aftaler med f.eks. internationale organisationer, vil der således blive arbejdet for, at bidrag gennem Udenrigsministeriet kan komplementeres samt koordineres med private bidrag eller indsatser. Hensigten er, at transaktionsomkostninger nedbringes, og der så vidt muligt skabes koordination og synergi i de *samlede* danske engagementer.

- Venskabskommuner

En række danske kommuner har indgået venskabsaftaler med ukrainske byer, hvori indgår besøgsudveksling og hjælpeindsatser baseret på frivillige donationer og indsamlinger i kommunerne. Dette arbejde komplementeres af twinning-samarbejde og danske kommuners bidrag til kapacitetsopbygning finansieret over genopbygningsbistanden.

Der er betydelig synergi mellem de ikke-statslige indsatser til alle dele af den statslige indsats. Som det vil fremgå af nedenstående kapitel 6, gøres der derfor en indsats for at involvere de ikke-statslige aktører i koordinering af den samlede danske indsats i Ukraine og Naboskabslandene.

6. Koordination og synergi

6.1 Overordnet koordinering: Nationalt ejerskab og international koordinering

Det er afgørende, at partnerskaber og indsatser sker på basis af nationale og lokale myndighedernes prioriteter og de nationale udviklingsplaner. Danmark vil styrke og videreudvikle dialog og konsultation med de nationale aktører for at sikre nationalt ejerskab. Med både Georgien og Moldova gennemføres årlige politiske konsultationer, hvor rammerne for det overordnede partnerskab med Danmark drøftes. Med Ukraine fortsættes den meget tætte politiske dialog mellem den danske og ukrainske regering, der omfatter møder og besøg – også fra en række fagministre.

Den brede politiske dialog suppleres af teknisk dialog om den danske indsats på udviklingsområdet – hvor prioriteter og indsatsområder for denne tilpasses de nationale udviklingsplaner og behov.

Den sektorspecifikke koordinering af bistand sker i landene i sektoropdelte donorgrupper, som regel ledet af de relevante nationale fagministerier. Danmark arbejder for at styrke denne nationalt ledede koordinering. Det er samtidig væsentligt at sikre, at civilsamfundsindsatser

integreres i håndteringen af landenes udfordringer og prioriteter, og herunder også inkluderes i konsultative processer.

6.1.1 Koordinering af Ukraineindsatsen

Ukraine står over for en særlig udfordring med at koordinere og etablere nationale planer for den omfattende bistand der kommer til landet i form af både makrofinansiel finansiering, reform- og genopbygningsbistand samt den humanitære indsats – såvel som den kommende bistand som landet kan forventes at modtage med henblik på mulig EU-optagelse.

Ukraine arbejder på at udarbejde en overordnet plan, der definerer mål og indsatsområder for både økonomisk vækst og kapacitetsopbygning og reformer - herunder reformer med henblik på EU medlemskab. Det er hensigten, at planen skal være retningsgivende for EU, EU's medlemslande og internationale donorer.

Donorkoordinationen på nationalt niveau omfatter dels det ukrainske kabinet, fagministerier samt det nye Ministerium for Genopbygning, hvorunder der er etableret en ny styrelse for genopbygning, "State Agency for Restoration". Der gennemføres løbende møder med kredsen af internationale donorer. Den danske ambassade deltager i relevante sektorspecifikke donorkoordinationsgrupper. På energiområdet, der har været i særligt fokus siden Rusland startede sine systematiske angreb på den ukrainske energiinfrastruktur, har der været en international koordinering ledet af den ukrainske energiminister og EU's energikommissær. Her har såvel Udenrigsministeriet og den danske ambassade som Klima-, Energi- og Forsyningsministeriet og Energistyrelsen deltaget fra dansk side.

På en årlig international Ukraine-konference – etableret med fokus på reform, men i 2022 og 2023 gennemført med fokus på genopbygning – præsenteres og drøftes de overordnede strategiske prioriteter. Danmark havde værtsskabet i 2018 og har deltaget aktivt siden.

Med henblik på at koordinere indsatsen fra donorsiden har G7 landene og EU lanceret 'Multi-agency Donor Coordination Platform for Ukraine' med deltagelse af internationale finansielle institutioner. Platformen understøttes af et sekretariat med deltagelse af G7-lande samt EU-kommissionen og har til en start fokuseret på de helt overordnede finansielle bistandsbehov.

. Danmark har sekunderet to medarbejdere til Ukraine-Service, under Kommissionens direktorat for EU's østlige og sydlige naboskab, DG NEAR. Ukraine-Service har til opgave at samordne EU's assistance til Ukraine. Til det formål har Kommissionen fremsat forslag til en Ukraine-facilitet, der indeholder såvel lån som gavebistand til Ukraine for perioden 2024-27 for i alt 50 mia. euro. Faciliteten vil ifølge forslaget understøtte essentielle offentlige ydelser, reformer, privatsektorfremme og Ukraines tilnærmelse til EU medlemskab. Ukraine-facilitetens midler tænkes anvendt i henhold til den ovennævnte ukrainske plan.

Den danske indsats tilrettelægges efter dialog og konsultation med den ukrainske regering samt regionale og lokale partere i Mykolaiv i den styrekomité for Danmarks samarbejde med Mykolaiv hvor både nationale og lokale myndigheder deltager. I komitéen drøftes de overordnede strategiske valg for det ukrainsk-danske samarbejde, og der træffes beslutning om prioriteter og projekter. Der sikres hermed nationalt ejerskab samt koordinering med centrale og lokale myndigheder i Ukraine. Igennem deltagelse af det ukrainske Genopbygningsministerium sikres det endvidere, at de specifikke danske projekter flugter med nationale, ukrainske prioriteter,

samt koordineres med andre programmer – ligesom den meget aktive deltagelse fra de lokale myndigheder i Mykolaiv sikrer, at dette også er tilfældet på lokalt niveau.

Alle danske indsatser planlægges baseret på de nationale prioriteter og behov, særlige danske kompetencer og efter koordinering med både nationale og internationale koordineringsmekanismer samt i tæt dialog med fremtrædende nationale og internationale aktører på det pågældende område. I forberedelse af mulig dansk indsats vil derfor ske en konsultation med andre aktører på området og en vurdering af, om et dansk bidrag/projekt giver en merværdi i forhold til andre aktørers indsats. Dansk indsats vil ligeledes blive sammentænkt med det erhvervsrettede ben under Ukraine-fonden, således at der så vidt muligt er en synergi mellem de civile og erhvervsrettede indsatser.

På "jorden" sikres en koordinering gennem valget af implementerende partnere. Ved at gennemføre projekter gennem multilaterale og internationale, og danske organisationer, der allerede har tilstedeværelse og igangværende aktiviteter i Ukraine gennemfører lignede indsatser med andre internationale og nationale partnere, sker der en operativ koordinering med andre af samme organisations eller myndigheder eksisterende indsatser. Her er det også væsentligt at sikre, at det lokale civilsamfund inkluderes og konsulteres i beslutningsprocesserne.

Den danske bistand omfatter en betydelig bistand til civilsamfundet – hvor der er etableret en række netværk med henblik på at fremme civilsamfundets dialog og rådgivende rollevis-a-vis regeringen og myndighederne. Danmark vil søge at støtte disse, ligesom Danmark fortsætter støtte til de regionale CSO-hubs. Danmark har løbende dialog med centrale aktører i civilsamfundet – samt operativ koordinering omkring de enkelte indsatser.

6.2 Koordination af dansk indsats

Med de mange danske aktører og programmer, der igangsættes med dansk støtte, påhviler der Danmark et særligt ansvar for at sikre koordinering med henblik på at sikre komplementære indsatser og undgå uhensigtsmæssigt overlap. Dette sker i følgende fora:

- *Følgegruppen for Ukrainefonden.*
Udenrigsministeren, Erhvervsministeren og Ministeren for Udviklingssamarbejde og Global Klimapolitik mødes 2-3 gange om året med repræsentanter for civilsamfund, erhvervsorganisationer, private virksomheder og fonde for at drøfte fremskridt og koordinering ift. Ukrainefondens civile (udviklingspolitiske) og erhvervsrettede spor.
- *Kontaktforum for Ukraine*
I Kontaktforum for Ukraine samles danske civilsamfundsorganisationer, private virksomheder og repræsentanter fra erhvervsorganisationer og fonde, der ønsker at støtte Ukraine sammen med ambassaden i Kyiv og Udenrigsministeriet. Der sker informationsdeling, erfaringsudveksling samt praktisk netværkssamarbejde, hvor kontakter knyttes mellem de forskellige aktører.
- *Landespecifikke møde for enkelte naboskabslande*
Efter behov indkalder Udenrigsministeriet og ambassaderne kredsen af danske civile aktører, der arbejder i et enkelt land som f.eks. Belarus og Georgien for at udveksle viden og erfaringer, med henblik på at styrke indsatsen og gennemføre nødvendig koordinering.

- *Tværministeriel myndighedsgruppe for genopbygning af Ukraine/Mykolaiv*
Ministerier og styrelser med interesse i genopbygningsindsatsen og bistanden til Ukraine mødes løbende med henblik på at sikre koordinering, prioritering og mobilisering af ressourcer, herunder bidrag af dansk faglig indsigt og kompetencer, på tværs af ministerier og styrelser.
- *De danske ambassader i Tbilisi og Kyiv, herunder ambassadekontor i Mykolaiv*
Ambassaderne i Kyiv og Tbilisi er centrale kontaktpunkter mellem Danmark og danske myndigheder og nationale partnere, ligesom ambassaderne i muligt omfang bistår danske civilsamfundsorganisationer, virksomheder og fonde. Derigennem sikres den konkrete og operative koordinering i forhold til rammer og overordnede linjer fastlagt i de andre fora. Etablering af det danske ambassadekontor i Mykolaiv, vil ligeledes styrke mulighederne for operativ koordinering af den omfattende danske indsats her.
- *Partnerforum for de internationale og danske kernepartnere der forestår implementeringen af den danske bistand.*
I tillæg til ovenstående, vil der i henholdsvis Ukraine, Georgien og Moldova blive etableret et Partnerforum for internationale og danske kernepartnere, der forestår implementering af Naboskabsprogrammet, og i Ukraine også genopbygningsbistanden. På møderne vil der være både videns- og erfaringsudveksling med henblik på nødvendig tilpasning af aktiviteter – og mulighed for nødvendig koordinering i forhold til indsatsområder og nationale partnere.
- *Ukraine Investeringsforum*
Under Ukraine-fondens erhvervsrettede ben er et Ukraine investeringsforum blevet etableret. Formålet er at dele information om muligheder og projekter, der relaterer sig til Ukraine, for på den måde at hjælpe danske virksomheder til, hvordan de meningsfuldt kan engagere sig med ukrainske partnere i forbindelse med genopbygningen af Ukraine. Ved Ukraine Investeringsforum deltager bl.a. IFU, DSIF og EIFO.

7. Monitorering af Strategisk Ramme

I tæt samarbejde med de relevante danske repræsentationer og fagkontorer vil Udenrigsministeriets Kontor for Europæisk Naboskab følge udviklingen i regionen, risici og opnåede fremskridt i forhold til de opstillede mål og indikatorer i den Strategiske Ramme (se bilag 2). Monitoreringen af den strategiske ramme vil omfatte dialog og løbende kontakt med partnere i naboskabslandene såvel som danske aktører med danskstøttede aktiviteter og partnerskaber i regionen. Med udgangspunkt i beskrivelsen af risici og mulige scenarier (afsnit 2.8) vil der i implementeringen og valget af modaliteter blive lagt vægt på, at der kan ske en løbende tilpasning baseret på udviklingen i kontekst/interesser, opnåede resultater såvel som læring og erfaring i forhold til de tilgange og strategier, der er valgt for de enkelte indsats. Der vil her også ske en erfaringsudveksling med multilaterale partnere, EU og andre EU-medlemslande med aktiviteter i de seks naboskabslande.

Som del af monitorering og læring vil Naboskabsprogrammet etablere en mindre komponent for udredning/forskning gennem ekstern forskningsenhed. Fokus vil som udgangspunkt være på reformprocesser og korruptionsbekæmpelse i samfund domineret af oligarkbaserede systemer.

Udredning/forskning skal komplementere den planlagte tekniske programnære monitorering og læring – og hermed bidrage til nødvendig justering af Naboskabsprogrammets strategi og tilgang.

Monitorering på programniveauet vil ske i henhold til Udenrigsministeriets Aid Management Guidelines, hvor den ansvarlige enhed i Udenrigsministeriet, i tæt konsultation med de danske repræsentationer, vil have ansvaret for programopfølgning. En adaptiv og lærende tilgang stiller krav til tæt og løbende monitorering. Der vil i programformuleringen blive lagt vægt på, at der i forhold til hvert program etableres de nødvendige mekanismer for at følge programudvikling og lære af denne i forhold til såvel kontekst og risici som resultater og virkninger. Løbende rapportering og dialog i form af halvårlig opfølgning/styregruppemøder vil blive suppleret med tekniske reviews og midtvejs gennemgange af specifikke programmer. Der vil endvidere være mulighed for at få gennemført en ny uafhængig evaluering af Danmarks støtte til de østlige naboskabslande inden for de kommende år. Projektbesøg og on-the-spot tilsyn kan i Ukraine blive vanskeliggjort af krigshandlingerne i perioder med svær tilgængelighed. Det vil blive forsøgt kompenseres gennem brug af oftere online møder og tæt dialog – ligesom workshops og erfaringsopsamlingssevent kan planlægges væk fra frontlinjeområderne eller i nabolandene.

8. Naboskabsprogrammet 2022-2026

Mens de tidligere kapitler har omhandlet det samlede danske udviklingssamarbejde med Ukraine og de øvrige naboskabslande, beskriver dette kapitel de specifikke mål og prioriteter for ét af de udviklingspolitiske instrumenter, der tages i brug i regionen, nemlig Naboskabsprogrammet. Programmet har et forventet budget for de fire år 2023-2026 på 1.303 mio. kr.

8.1 Overordnet strategi og prioriterer, geografisk fokusering samt modaliteter

Programmidlerne i Naboskabsprogrammet er primært rettet mod to af de strategiske mål: i) Understøtte reform og EU-tilnærmelse: Fremme udvikling af demokratiske institutioner og processer, og ii) Understøtte bæredygtig og retfærdig vækst, grøn omstilling og øget energiuafhængighed.

Udviklingen siden februar 2022 har – som beskrevet ovenfor – haft en voldsom indvirkning på Naboskabslandene og medført stor menneskelig lidelse. I forhold til de overordnede målsætninger for Danmarks partnerskab med landene har det på den ene side bidraget til et styrket ønske om yderligere tilnærmelse til og medlemskab af EU udtrykt som vilje til hurtigt gennemførte reformer, og på den anden side åbenbaret en voldsom territorial og geopolitisk trussel i form af invasion, indblanding og påvirkningskampagner, der både truer sammenhængskraft og økonomisk og social udvikling.

Revisionen af Naboskabsprogrammet vil i lyset heraf særligt lægge vægt på følgende:

- Fokus på at understøtte landenes ønske om reformer, samt ønske om at leve op til EU's medlemsbetingelser (EU Acquis). Det betyder fortsættelse og styrkelse af eksisterende partnerskaber med myndighederne på områder, hvor Danmark har særlige kompetencer, ligesom muligheder for nyt twinning- og myndighedssamarbejde vil blive undersøgt.

- Partnerskabet og indsatsen med Georgien vil blive styrket (budget øges fra 30 i 2022 til forventet 60 mio. kr. årligt fra 2024) og der etableres ny bilateral partnerskab med Moldova (forventet budget 50 mio. kr. årligt). Gennem bl.a. regionale midler og Den Ny Demokratifond støttes aktører i de øvrige lande, det være sig f.eks. Armenien, der siden 2021 har set mere mod Europa, og belarusiske civilsamfundsorganisationer, der kæmper for demokratiske reformer.
- Nationalt ejerskab og dialogen med nationale aktører søges styrket. Det øgede politiske samarbejde og den tætte dialog skal bæres over i udviklingssporet. I forbindelse med genopbygningsbistanden i Ukraine er der etableret en styrekomité med politisk deltagelse fra både Danmark og Ukraine, som har styrket ejerskab og dialog. Danmark vil videreudvikle og fortsætte en sådan tilgang. Den konkrete indsats tilrettelægges altid baseret på de nationale og lokale myndigheders prioriteter – og i tæt dialog med disse.
- Indsatsen mod korruption vil blive videreført og styrket. Korruptionen, der præger flere af landene, undergraver såvel økonomisk udvikling som styrkelse af demokratiet, og står hermed også i vejen for ønsket om EU medlemskab. Der er i landene et voksende bredt folkeligt krav om at komme fri af korruption. Dansk støtte til korruptionsbekæmpelse ses herudover som vigtig for at sikre den fortsatte brede opbakning i Danmark til den betydelige økonomiske støtte til Ukraine og naboskabslandene. Bekæmpelse af korruption vil være såvel et specifikt indsatsområde og tværgående tema i partnerskaberne
- Som del af støtten til frie pluralistiske medier, vil der være fokus på digital modstandskraft. Modstandskraft i forhold til desinformation og påvirkningskampagner vil også blive adresseret på tværs af indsatser.
- Styrket koordinering. Den betydelige bistand til Ukraine og naboskabslandene betyder, at der er behov for en solid koordinering, både nationalt, lokalt, og internationalt. I partnerlandene vil Danmark medvirke til at styrke den nationale kapacitet til at koordinere indsatserne, ligesom Danmark i EU og internationale fora fortsat vil arbejde for en solid international koordinering under nationalt lederskab fra modtagerlandet.
- Fleksibilitet. Udviklingen i landene – herunder Ruslands krigsførelse – skaber løbende nye udfordringer. Det er derfor afgørende, at indsatsen tilrettelægges, så den løbende - i tæt samarbejde med de nationale myndigheder og partnere – kan tilpasses nye behov og muligheder samt indvundne erfaringer. Dette omfatter også justering mellem landene i forhold til muligheder og behov.
- Håndtering af risici. Indsatsen – særligt i Ukraine – vil ske med en betydelig risiko, pga. de fortsatte krigshandlinger og ustabilitet, manglende personale og national kapacitet. Det er en risiko, som Danmark må være parat til at løbe, men det kræver en solid opfølgning, fleksibilitet og løbende vurdering af fremdrift. Implementering gennem stærke, internationale og danske partnere vil - sammen med en løbende monitorering og dialog med partnerne – bidrage til at mindske risikoen.

Følgende vil prioriteter vil blive fastholdt og videreført:

- En balanceret støtte til myndigheder og civilsamfund. Det er vigtigt at fremme demokratisk organisering og alle borgeres mulighed for at tage aktiv del i samfundsudviklingen. Der vil være særlige indsatser for at fremme aktivt medborgerskab for unge, kvinder og udsatte personer – herunder mennesker med handicap og veteraner. Danske civilsamfundsorganisationer vil være vigtige partnere, idet de kan overføre egne erfaringer fra civilsamfundet i Danmark og Europa, og bidrage til at etablere stærke internationale netværk og fremme europæisk udveksling og solidaritet.

De vil herunder kunne bidrage til at styrke civilsamfundets råderum, som er under stigende pres i mange lande.

- Rettighedsbaseret tilgang. Alle indsatser skal gennemføres med afsæt i en rettighedsbaseret tilgang med fokus på folkelig deltagelse, styrkelse af involverede aktører, fremme af ligestilling - herunder også seksuelle minoriteters rettigheder, "accountability" og gennemsigtighed samt på ikke-diskrimination.
- Mobilisering og organisering af unge i demokratisk styrede og medlemsbaserede foreninger med henblik på at understøtte et aktivt og bæredygtigt civilsamfund og demokrati nedefra.
- Fokus på lige og grøn omstilling som led i en bæredygtig økonomisk genopbygning samt som bidrag til klimadagsordenen, innovation og en bred folkelig mobilisering.
- Styrkelse af demokratisk funderede og aktive fagbevægelser og arbejdsmarkedsorganisationer. Fagbevægelserne spiller i flere lande en nøglerolle i samfundsudviklingen. Stærke faglige organisationer på såvel arbejdstager og arbejdsgiverside skaber grundlag for demokratiske samfund og konfliktløsning baseret på dialog.

Det er et selvstændigt mål at inddrage danske aktører – fra såvel myndigheder, civilsamfund, medier og privat sektor – i samarbejdet, med henblik på at medvirke til at opbygge danske partnerskaber med naboskabslandene, der rækker ud over de konkrete engagementer og projekter. Igennem en sådan tilgang, styrker Danmark kompetencer og mellemfolkelige forbindelser, der sikrer, at Danmark også fremover kan udbygge samarbejdet og tilstedeværelse i de seks lande.

Naboskabsprogrammet vil således fastholde en overordnet dobbelt, langsigtet målsætning:

- at fremme landenes forankring i det europæiske værdifællesskab samt styrke deres stabilitet, fremgang og modstandsdygtighed og bidrage til SDG'erne, og
- at fremme muligheder for fremtidige samarbejder mellem Danmark og naboskabslandene, der rækker ud over de enkelte projektaktiviteter.

Geografisk vil naboskabsprogrammet bestå af fire ben:

- Tre partnerskabslande, Ukraine, Georgien og Moldova, med målrettede programmer.
- En regional indsats, der omfatter indsatser rettet mod at understøtte demokratiudvikling og menneskerettigheder i potentielt alle seks naboskabslande.

Implementeringsmodalitet

Tilrettelæggelsen af naboskabsprogrammet vil ske med henblik på at sikre, at programmet løbende kan tilpasses nye udfordringer og erfaringer – samtidig med, at der sikres en sund administration. Programmet vil således blive etableret som et begrænset antal indsatser med indbygget fleksibilitet. Flertallet af disse vil blive implementeret gennem stærke multilaterale partnere eller danske civilsamfundspartnere med erfaring fra regionen – i vid udstrækning baseret på eksisterende partnerskaber og engagementer. Som udgangspunkt søges projekter organiseret som multi-landeindsatser, og hvor hensigtsmæssigt med en regional overbygning, der sikrer erfaringsudveksling på tværs af landene. Dette gælder f.eks. i samarbejde med organisationer som UNDP og UN Women, dog således at grundstammen i samarbejdet altid er nationale indsatser, der er planlagt med – og gennemføres under ledelse af – nationale partnere.

8.2 Ukraine indsats

Som beskrevet i ovenstående kapitel 5 yder Danmark en omfattende bistand til Ukraine, bl.a. fokuseret på genopbygning, humanitær indsats, freds- og stabiliseringsstøtte samt myndighedssamarbejde. Under naboskabsprogrammet komplementeres denne bistand med fokus på de strategiske mål 2) Reform og EU-tilnærmelse: Fremme udvikling af demokratiske institutioner og processer, og 3) Bæredygtig og retfærdig vækst, grøn omstilling og øget energiuafhængighed.

Der er i overvejende grad tale om videreførelse af indsatsområder der var inkluderet i den oprindelige strategiske ramme fra januar 2022.

8.2.1 Understøtte reform og EU-tilnærmelse: Fremme udvikling af demokratiske institutioner og processer

- *Understøtte reform og EU-tilnærmelse. National kapacitetsopbygning*

Naboskabsprogrammet vil – i tæt koordination med EU og andre aktører – indgå i dialog med ukrainerne om et muligt dansk bidrag, hvor Danmark har særlige kompetencer i forhold til kapacitetsopbygning af nationale institutioner med henblik på at gennemføre de nødvendige reformer. Danmark og Ukraine har eksisterende twinning-samarbejde på energiområdet. Det planlægges udvidet med samarbejde på vand/klima og landbrug – ligesom det vil blive undersøgt, om der er potentialer for twinning-samarbejde vedr. decentraliseringsreformerne og de lovgivningsmæssige rammebetingelser herfor.

- *Bekæmpelse af korruption og styrkelse af demokratiske kontrolinstitutioner*

Korruption undergraver den økonomiske udvikling og demokratiske reformer. Dette er også centralt for Ukraines ønske om EU medlemskab. Den ukrainske regering har udarbejdet en omfattende Anti-korrupsionsstrategi og etableret en række statslige anti-korrupsionsinstitutioner. I situationen, hvor både befolkningens støtte til krigen og udlandets militære, økonomiske og politiske støtte er afgørende, er det vigtigt for den ukrainske regering at vise, at man bekæmper den omfattende korrupsionspraksis.

Danmark medfinansierer og leder EU's Anti-korrupsionsinitiativ (EUACI), der yder kapacitetsopbygningsstøtte til de ukrainske anti-korrupsionsinstitutioner, bl.a. baseret på internationale eksperter og erfaringer. EUACI støtter endvidere centrale civilsamfundsorganisationer og undersøgende journalister/medier, der arbejder med bekæmpelse af korruption. EUACI arbejder også med at fremme gennemsigtighed i genopbygningsstøtten i samarbejde med nationale og lokale aktører.

I samarbejde med internationale organisationer, EU, OECD og Europarådet, vil Danmark endvidere søge at koble anti-korrupsionsindsatsen i Ukraine til den internationale og europæiske bekæmpelse af illegale kapitaloverførsler og hvidvask.

Parlamentet spiller naturligt en vigtig rolle som demokratisk kontrolinstitution i forhold til myndigheder og regering. I Ukraine er partisystemet fortsat svagt udviklet og har traditionelt været domineret af stærke partiledere/ejere – og det har gennem årene ofte offentligt været

omtalt, hvordan parlamentsmedlemmer er under indflydelse af oligarker. Det er åbenlyst, at parlamentets rolle som kontrolfunktion på denne måde undergraves. Danmark vil - bl.a. gennem det igangværende EUACI-partnerskab - søge at bidrage med kapacitetsopbygning og adgang til ekspertviden for parlamentsudvalg og -grupper, der udviser særlig vilje til at fremme reformdagsordenen. Dertil vil Danmark søge at bidrage til udvikling af demokratisk funderede og medlemsbaserede partiorganisationer. Det sker gennem samarbejde med de politiske ungdomsorganisationer i regi af Dansk Ungdoms Fællesråd og gennem samarbejde med European Endowment for Democracy samt støtte til folkelige bevægelser og civilsamfundsgrupper, der ønsker at udvikle parlamentarisk arbejde.

- *Fremme decentralisering og lokalt demokrati*

Ukraines decentraliseringsreform, med uddelegering af ansvar og midler til de ukrainske kommuner og byer, er fremhævet som en af de mest succesfulde reformer der blev gennemført efter 2014. Den har medvirket til at fremme lokale prioriteter og løsninger, og til at understøtte lokalt demokrati og borgernes deltagelse.

Danmark har støttet reformen gennem bidraget til EU's store decentraliseringsprogram ULEAD samt en pilotindsats med erfaringsudveksling og twinning mellem Guldborgsund kommune i Danmark og en række vestukrainske kommuner. Denne indsats komplementeres med indsatsen i de ukrainske såkaldte Integrity Cities, under det dansklede EU anti-korrupsionsprogram, EUACI.

Indsatsen vil blive søgt videreført og styrket. I samarbejde med Kommunernes Landsforening (KL) er der i forbindelse med genopbygningsbistanden skabt mulighed for, at danske kommuner øger samarbejde med og yder støtte til kapacitetsopbygning af ukrainske kommuner. Dette twinning-samarbejde vil være baseret på lokale behov og yde teknisk bistand på udvalgte områder.

- *Understøttelse af et demokratisk organiseret civilsamfund med særlig fokus på unge;*

Det ukrainske civilsamfund har spillet en vigtig rolle i forhold til at styrke landets og befolkningens modstandskraft og overlevelse under den russiske aggressionskrig. Civilsamfundsorganisationer har organiseret akut humanitær hjælp og bidraget til programmer rettet mod de mest udsatte. Ukrainske civilsamfundsorganisationer er således centrale partnere både i den humanitære bistand og i genopbygningsbistanden. Samtidig spiller civilsamfundsorganisationerne en central rolle i opbygningen af et demokratisk samfund med aktivt medborgerskab – hvor de bl.a. er med til at give specifikke udsatte grupper, herunder mennesker med handicap, veteraner m.fl., deres egen stemme.

Under Naboskabsprogrammet vil der blive ydet støtte til ukrainske civilsamfundsorganisationer med fokus på deres rolle som demokratiske aktører. Civilsamfundet i Ukraine har traditionelt været begrænset af en snæver organisering, med begrænset medlemsbasis og afhængigt af donorfinansiering. Danmark vil søge at støtte demokratisk og medlemsbaserede ukrainske civilsamfundsorganisationer, hvor frivilligt arbejde og medlemskontingenter bidrager til finansiel bæredygtighed. Derudover vil det også – i det omfang det er muligt – blive undersøgt, hvordan man kan støtte mere uformelle og ad hoc baserede civilsamfundsaktiviteter på aktuelle spørgsmål, som i stigende grad skyder op i Ukraine.

Der vil blive fokuseret særligt på mobilisering og organisering af unge. Unge er morgendagens ledere, vælgere og politiske aktører i det hele taget - det er her, ny organisationskultur skabes. Indsatsen vil omfatte fortsat støtte til det Ukrainsk-Danske Ungdomshus. Ungdomshuset skal fungere som et sikkert samlingssted og i en svær tid være en inspiration for organisering og inddragelse af unge. Huset skal samtidig understøtte og styrke den 'ungdomsinfrastruktur', der er skabt af det ukrainske Ministerium for Ungdom og Sport.

Dette arbejde komplementeres af indsatsen gennem Freds- og Stabiliseringsprogrammet rettet mod styrkelse af civilsamfundsorganisationer i Østukraine, med særligt fokus på kvinder, unge og veteraner.

- *Understøttelse af uafhængige og kritiske medier, inkl. undersøgende journalistik – herunder en særlig indsats for at bekæmpe desinformation og styrke sammenhængen mellem digitalisering og demokratisering;*

Drift af uafhængige og frie medier i Ukraine har været vanskeliggjort af, at de største ukrainske mediehuse i vid udstrækning har været ejet af oligarker med det formål at tjene disses politiske og økonomiske interesser. Der har således ikke eksisteret en privat mediesektor, hvor der blev konkurreret på rent økonomiske præmisser. Blandt internationale donorer ydes der en indsats for at søge at transformere den tidligere statsradiofoni til en moderne public service kanal. Danmark har søgt at komplementere dette ved at fokusere indsatsen på at støtte mindre, uafhængige og "upcoming" medier og mediefolk med henblik på at hjælpe disse til at skabe kvalitetsindhold og at finde bæredygtige finansieringsmodeller. Det vil være en prioritet at understøtte medier, der når ud til regionerne. Derudover vil Danmark i samarbejde med medie-NGO'er i Ukraine sætte fokus på dagsordenen "demokrati og digitalisering". Det er en dagsorden, som gennem flere år har spillet en vigtig rolle i Ukraine - negativt i form af påvirknings- og desinformationskampagner og positivt i arbejdet med at udnytte digitalisering til at skabe øget gennemsigtighed i forhold til offentlige beslutningsprocesser og formueforhold. Danmark vil støtte arbejdet med at fremme digitaliseringens positive muligheder for åbenhed og demokratisering og bidrage til at bekæmpe brug af digitalisering til indskrænkning af civilsamfundets råderum og udbredelse af mis- og desinformation.

- *Ligestilling og et inkluderende samfund med respekt for forskellighed – samt bekæmpelse af vold mod kvinder;*

Danmark vil såvel bilateralt som gennem EU og FN understøtte Ukraines implementering af relevant lovgivning på ligestillingsområdet. Det vil ske gennem teknisk rådgivning og international erfaringsudveksling. Ligestillings- og kønsspørgsmål vil være tværgående tema i alle danske indsatser, og Danmark vil søge at understøtte kvindegrupper og civilsamfundsgrupper, der arbejder med ligestilling og kønsspørgsmål med henblik på at styrke presset nedefra – og skabe bred mobilisering. Indsatsen vil blive koordineret med de indsatser under freds- og stabiliseringsprogrammet, der er målrettet kvinder i konfliktområder.

I forhold til ligestilling mellem kønnene er Ukraine nået langt, når det gælder lovgivning og formel ligestilling på arbejdsmarkedet. Samtidig domineres samfundet af patriarkalske strukturer og tankegang og kønsstereotype forestillinger. Før krigen havde én ud af tre kvinder oplevet fysisk eller seksuel vold, og på arbejdsmarkedet var løngabet mellem mænd og kvinder over de sidste fem år steget fra 24% til 26%. Respekten i Ukraine for personer med alternative kønsidentiteter har generelt trange kår.

Forventede outcomes af Naboskabsprogrammets støtte til demokrati og menneskerettigheder i Ukraine:
- Ukraines kapacitet til at gennemføre reformer, herunder også i forbindelse med ønsket om EU medlemskab er styrket; - Ukraines kapacitet til at gennemføre landets anti-korrupsionsstrategi er styrket – herunder styrket modstandskraft og kapacitet hos landets anti-korrupsionsinstitutioner, i udvalgte 'integrity cities' og blandt aktører i civilsamfund samt blandt undersøgende medier og journalister; - styrket samspil mellem anti-korrupsionsaktører i statslige institutioner, parlament, civilsamfund og medier; - civilsamfundsorganisationerne yder aktivt med- og modspil i reformdagsordenen – herunder ungdomsorganisationer, der arbejder på at styrke medlemsorganisering og internt demokrati; - uafhængige pluralistiske medier – inkl. undersøgende journalistik - fortsætter og udvikles; - centrale ukrainske aktører, inkl. medier og civilsamfundsorganisationer, har styrket autonomi og modstandskraft i forhold til desinformation og påvirkningskampagner; - tiltag for ligestilling og fremme af et inkluderende samfund med respekt for forskellighed i form af lovgivning er fremmet – og kvinde- og ligestillingsorganisationer er styrket og mobiliseret for at bekæmpe vold mod kvinder.

8.2.2 Bæredygtig og retfærdig vækst, grøn omstilling og social dialog

- *Rammebetingelserne for økonomisk udvikling og bæredygtig vækst – velfungerende arbejdsmarked med demokratisk fagbevægelse, arbejdsmarkedsinstitutioner og social dialog*

For Ukraine er det en hovedudfordring at skabe økonomisk vækst, der kan styrke landets modstandskraft og medvirke til at den brede befolkning kan genoptage et normalt liv efter en krigsafslutning. Målsætningen understøttes bl.a. gennem den danske indsats via DSIF og IFU, genopbygningsbistanden samt den danske erhvervsstøtte kanaliseret gennem EIFO og Erhvervsministeriet.

Naboskabsprogrammet vil bidrage til økonomisk vækst gennem at understøtte de nødvendige reformer, der kan skabe rammebetingelser for bæredygtig og retfærdig vækst. Fokus vil være på bekæmpelse af korruption og et velfungerende arbejdsmarked – reformer som også er væsentlige for ønsket om at leve op til EU medlemsbetingelser.

Det ukrainske arbejdsmarked kæmper stadig med strukturer og kultur, der blev skabt i sovjettiden; ønske om statslig kontrol (siden til dels afløst af oligarkers massive indflydelse) og bureaukratisk drevne fagforeninger med underudviklet medlemsdemokrati og -indflydelse. På arbejdsgiversiden kæmper nye arbejdsgiverorganisationer med at skabe en aktiv og demokratisk medlemsbase og med at sikre organisationerne en stemme i forhold til regeringsinstitutionerne og magtfulde oligark-interesser. Danmark vil – i samarbejde med danske arbejdsmarkedetsorganisationer - støtte kapacitetsudvikling samt inddragelse i internationale netværk til styrkelse af fagbevægelse og arbejdsmarkedetsorganisationer, der udviser en vilje til at organisere sig demokratisk og optræde som repræsentanter for deres medlemmer i treparts dialog. Et vigtigt delmål i lyset af krigen er at skabe et velfungerende og inklusivt arbejdsmarked, hvor både unge, kvinder og veteraner, herunder mennesker med handicap, finder jobmuligheder.

Grøn energiomstilling og energisikkerhed: Fremme af energieffektivitet og vedvarende energi

Ruslands angrebskrig – og de systematiske angreb på den ukrainske energinfrastruktur - har dramatisk undergravet den ukrainske energisikkerhed. Kortsigtet forestår en vigtig opgave med at sikre basal energiforsyning. Dette arbejde støttes af Danmark bl.a. gennem genopbygningsbistanden, der som delmål netop har bidrag til genetablering af energinfrastrukturen. Med udgangspunkt i et samarbejde mellem ambassaden i Kyiv, Udenrigsministeriet, Klima-, Energi- og Forsyningsministeriet samt Energistyrelsen har den danske indsats søgt at fremme en bedre international koordinering af indsatsen. Danmark var således også den første bidragsyder til *Energy Community*, der fungerer som koordinationsmekanisme for den vigtige støtte til den ukrainske energisektor. Samtidig har Ukraine en ambition om, at der som en del af genopbygningen sker en grøn energiomstilling, der kan medvirke til større energisikkerhed og fremme af energiuafhængigheden. Heri indgår både øget energieffektivitet og øget anvendelse af vedvarende energi.

Under Naboskabsprogrammet har Danmark siden 2021 støttet twinning-samarbejde mellem den danske Energistyrelse og Ukraines Energiministerium med henblik på at bidrage til en overordnet planlægning og skabelse af rammerne for en fremtidig energisektor med udnyttelse af vedvarende energi og gennemførelse af bred energieffektivisering. Dette arbejde er i 2023 styrket med placeringen af en strategisk energisektorrådgiver på den danske ambassade i Kyiv, som en del af myndighedssamarbejdet på energiområdet. Det langsigtede arbejde fortsættes, og i 2023 er der underskrevet et Memorandum of Understanding om særlig dansk støtte på vindenergi, omfattende både on og off-shore vindmøller. Twinningssamarbejde på energiområdet vil blive videreført og tilpasset de øjeblikkelige behov. Arbejdet vil i de kommende år blive komplementeret af støtten via genopbygningsbistanden, direkte investeringer fra Investeringsfonden for Udviklingslande (IFU) samt bistand og lån gennem Danida Sustainable Infrastructure Finance (DSIF) – såvel som EU's og EU's medlemsstaters indsatser inden for samme områder.

- *Klima og grøn omstilling*

Ukraine har klare mål om klima og grøn omstilling – herunder ønsker at mindske CO₂ udledningen for at bidrage til kampen mod klimaændringer – samt iværksætte klimatilpasningstiltag, i form af en energieffektiv drikkevands- og spildevandshåndtering og cirkulære økonomiske principper.

Det er områder, hvor Danmark har anerkendte kompetencer – både hvad gælder know how og tekniske løsninger, lovgivning og rammeværk samt nationale planlægningsværktøjer. Indsatsen vil særligt blive understøttet gennem Myndighedssamarbejdet, hvor en ny strategisk sektorrådgiver planlægges udsendt – samt under genopbygningsbistanden og konkrete projekter finansieret under DSIF og IFU. Landbruget er afgørende for den grønne omstilling og økonomiske vækst i Ukraine og er også en sektor hvor Danmark har særlige kompetencer og hvor der er omfattende dansk-ukrainsk samarbejde mellem private aktører.

Forventede outcomes af Naboskabsprogrammets støtte til bæredygtig vækst, grøn omstilling og social dialog i <u>Ukraine</u> :

- Repræsentative og demokratiske arbejdsmarkedsorganisationer på henholdsvis arbejdstager- og arbejdsgiverside arbejder på at fremme et mere inklusivt og

velfungerende og inklusivt arbejdsmarked, hvor både unge, kvinder, veteraner og mennesker med handicap finder jobmuligheder;

- Grøn energiomstilling: Energieffektivitet er øget i konkrete projekter, den samlede andel af vedvarende energi er øget, og der er sket en styrket tilpasning til EU's energimarked via kapacitetsforstærkede ukrainske institutioner;
- En effektiv vand- og spildevandshåndtering og et bæredygtigt miljø
- Ukraines klimaafttryk mindskes i henhold til Parisaftalen (Nationally Determined Contributions);
- Der er igangsat pilotprojekter indenfor grøn omstilling og klima, hvor dansk know how understøtter ukrainske målsætninger.

8.3 Georgien indsatser

Danmark har i 2023 åbnet en ambassade i Tbilisi og truffet beslutning om at øge bistanden. Indsatsen vil blive planlagt i tæt konsultation med de georgiske myndigheder og ske inden for Naboskabsprogrammets to hovedtemaer. Som beskrevet i ovenstående kapitel 5 har Georgien været fokusland for Naboskabsprogrammes tidligere fase og der er derfor i vidt omfang tale om videreførelse af indsatsområder der var inkluderet i den oprindelige strategiske ramme fra januar 2022.

8.3.1. Understøtte reform og EU-tilnærmelse: Fremme udvikling af demokratiske institutioner

Den georgiske befolknings tilslutning til landets ønskede EU-medlemskab er højere end i noget EU-medlemsland eller -kandidatland med op til 89 % opbakning. Siden ikrafttrædelsen af associeringsaftalen med EU i 2016 og indførelsen af visumfriheden i 2017. Det er imidlertid indtrykket, at reformtempoet har mistet noget af pusten. Det skyldes især, at landet har befundet sig i en dyb indenrigspolitisk krise, særligt siden 2021 med dyb mistillid mellem regeringen, oppositionen og civilsamfundet. Oppositionen anklager regeringen for at stjæle magten og føre en pro-russisk politik anført af regeringspartiets pensionerede grundlægger. Modsat anklager regeringen oppositionen og dele af civilsamfundet for radikalisme, uansvarlig boykot af det parlamentariske arbejde, og for at miskreditere regeringens indsats hvad angår EU-integration. Den indenrigspolitiske krise ændrer dog ikke ved, at Georgien på flere områder har gennemgået dybdegående reformer og fortsat scorer højt på flere reformparametre.

- *Understøtte reform og EU-tilnærmelse. National kapacitetsopbygning*

Danmark vil søge at bidrage til at understøtte de reformer, som Georgien har brug for, for at styrke økonomisk vækst og bæredygtig udvikling. Dette vil også fremme muligheden for at leve op til betingelserne for EU-medlemskab (EU Acquis). Den danske indsats vil blive koordineret med EU's bistand og indsats på området og fokuseret på særlige områder, hvor Danmark har kompetencer. Et sådant område er f.eks. decentralisering og delegering af ansvar og beslutningskompetence til kommunerne. Partnerskabet her, er en videreførelse af indsatsen fra 2017-2022 i samarbejde med Georgiens ministerium for regional udvikling gennem UNDP. Et andet område omfatter grøn omstilling og energisamarbejde. Se punkt 8.3.2 herunder.

Danmark vil – hvor der er behov og ønske om det – søge at stille viden og kompetencer til rådighed for Georgien vedr. EU-medlemsskabsbetingelser.

- *Bekæmpelse af korruption og styrkelse af demokratiske kontrolinstitutioner*

Et særligt dansk fokusområde er bekæmpelse af korruption. Georgien har tidligt gennemført vidtgående reformer, med henblik på at bekæmpe korruptionen og er nået langt i forhold til at strømline den offentlige administration og gennem one-stop-shops og digitale løsninger, at mindske mulighederne for korruption i forvaltningen i forhold til borgere og virksomheder. Georgien ligger nr. 41 på Transparency International's *Corruption Perceptions Index*¹⁶. I forhold til ønsket om EU medlemskab er der stadig brug for reformer på udvalgte områder. I den danske bistand vil bekæmpelse af korruption både være et specifikt indsatsområde og tværgående tema i partnerskaberne.

Danmark vil, hvor muligt, bidrage til styrkelse af demokratiske kontrolinstitutioner og vil konkret undersøge muligheden af at fortsætte den mangeårige støtte til den georgiske ombudsmandsinstitution.

- *Styrkelse af digitale løsninger – samt bekæmpelse af misbrug af cyperbaserede løsninger.*

Digitalisering kan medvirke til at fremme både effektivitet og gennemsigtighed – og kan derfor spille en særlig rolle i reform af den offentlige sektor, bekæmpe korruption og fremme borgere inddragelse.

Samtidig skaber styrket digitalisering behov for it/ cybersikkerhed – både for myndigheder, borgere og virksomheder. Digital bevidsthed – inklusiv kritiske brug af de mange muligheder som digitaliseringen bringer – er en vigtig del af fremme af demokratiske institutioner og en fri meningsdannelse, uden ekstern påvirkning og indblanding.

Danmark vil undersøge mulighederne for at intensivere samarbejde og partnerskab på dette område.

- *Understøttelse af et bæredygtigt civilsamfund med særlig fokus på unge og demokratisk parlamentarisk kultur;*

Civilsamfundet har spillet en central rolle i udviklingen siden selvstændigheden. Men som i Ukraine lider civilsamfundet i Georgien af begrænset medlemsbasis og donoraafhængighed. Ligeledes er civilsamfundsorganisationer også i vid udstrækning blevet aktører i den polariserede politiske situation, hvilket på nogle områder begrænser organisationernes samarbejds muligheder. Ét væsentligt indsatsområde vil blive på mobilisering og organisering af unge – med fokus på at fremme en ny og mere dialogsøgende politisk kultur i såvel civilsamfund som i Georgiens parlamentariske system. Den danske indsats vil blive kanaliseret gennem danske civilsamfundsorganisationer, der kan indgå twinning-samarbejde og gennem erfaringsudveksling og gensidigt samarbejde, kan bidrage til at styrke kapaciteten af de georgiske partnere samtidig med der etableres mellemfolkelig bånd. Et særligt fokus bør være på at nå ud til unge i regionerne, da behovet for kapacitetsopbygning i hovedstaden er tydeligt mættet.

¹⁶ Georgien ligger desuden nummer 1 i 'Østeuropa og Centralasien' ifølge. Worlds Justice Project's Rule of Law index, se [INDEX-2022-print-v7.indb \(worldjusticeproject.org\)](#)

- *Understøttelse af uafhængige og pluralistiske medier, inkl. undersøgende journalistik – med særlig indsats for styrkelse af sammenhængen mellem digitalisering og demokratisering;*

Medierne i Georgien er blevet del af den politiske polarisering. Danmark vil særligt fokusere den bilaterale indsats på at støtte uafhængige og pluralistiske medier og hjælpe disse til at finde finansieringsmodeller såvel som at skabe kvalitetsindhold. Derudover vil Danmark understøtte arbejdet med at bekæmpe desinformation og påvirkningskampagner – og sætte fokus på dagsordenen "demokrati og digitalisering", der er meget nærværende i form af påvirknings- og desinformationskampagner. Indsatsen vil, hvor muligt, ske i twinning-samarbejde med danske medier og medieorganisationer, med henblik på at styrke mellemfolkelige kontakter og netværk.

- *Ligestilling med fokus på kvinder, sikkerhed og økonomisk udvikling*

Ligestillings- og kønsspørgsmål vil være et tværgående tema i alle danske indsatser.

I Georgien er sikkerhed for kvinder i de to de facto russiskbesatte regioner en særlig udfordring. Danmark vil derfor i samarbejde med UNWomen have særlig fokus på kapacitetsopbygning af kvinde- og ungdomsorganisationer inden for fredsopbygning og konflikthåndtering i forhold til de to regioner.

Dertil vil Danmark vil også bredere understøtte kvindegupper og civilsamfundsgrupper, der arbejder med ligestilling, vold mod kvinder og kønsspørgsmål. Alternative kønsidentiteter har trange kår, hvilket har store konsekvenser for LGBTI-personers rettigheder. Den danske indsats vil bl.a. blive kanaliseret gennem danske kvindeorganisationer, der kan indgå twinning-samarbejde og gennem erfaringsudveksling.

Forventede outcomes af Naboskabsprogrammets støtte til demokrati og menneskerettigheder i Georgien:
- Gennemførelse af reformer med henblik på økonomisk vækst og bæredygtig udvikling; - Styrket kapacitet i nationale institutioner – inklusive på områderne digitalisering og digital bevidsthed; - Civilsamfundsorganisationerne yder aktivt med- og modspil i reformdagsordenen – herunder ungdomsorganisationer, der arbejder på at styrke medlemsorganisering og internt demokrati; - Uafhængige og pluralistiske medier er en del af den georgiske mediescene; - Centrale georgiske medie- og civilsamfundsorganisationer har styrket modstandskraft og autonomi og arbejder for bekæmpelse af desinformation; - Kvinde- og ligestillingsorganisationer tager aktivt del i debatten om ligestilling og diversitet.

8.3.2 Bæredygtig vækst og grøn omstilling

- *Rammebetingelserne for bæredygtig og retfærdig vækst – velfungerende arbejdsmarked med demokratisk fagbevægelse og arbejdsmarkedsinstitutioner*

Grundstenen for, at der kan skabes langsigtet bæredygtig og retfærdig vækst i Georgien, er udvikling af velordnet markedsliberalisering – dele af de nødvendige reformer for at leve op til EU's medlemsbetingelser. Georgien har mange arbejdsgiver- og arbejdstagerorganisationer, hvilket begrænser parterne i at have gennemslagskraft over for myndighederne og underminerer arbejdstageres rettigheder. Det bidrager også til polariseringen af det georgiske samfund, og mindsker arbejdsmarkedsinstitutionernes rolle som reformaktører. Danmark vil søge at

understøtte et velfungerende og inklusivt arbejdsmarked med anstændige jobmuligheder. Der vil være særlig fokus på arbejdsmiljø og EU-certificering, bl.a. inden for byggestandarder og normer – samt planlægning af faglige uddannelser.

- *Grøn energiomstilling og energisikkerhed: Fremme af vedvarende energi og energieffektivitet*

Grøn omstilling - ikke mindst af energisektoren - kan skabe basis for økonomisk udvikling og vækst. Her har Danmark en særlig international styrkeposition. Omstilling af energisektoren medvirker endvidere til at fremme energisikkerhed, der styrker Georgiens nationale suverænitet og selvbestemmelse.

Den danske indsats vil bl.a. omfatte støtte til overordnet energiplanlægning og -lovgivning med henblik på bedre og mere effektivt at udnytte såvel vedvarende energi og fremme energieffektivisering.

Disse indsatser komplementeres af direkte investeringer fra Investeringsfonden for Udviklingslande (IFU) og rådgivning fra dansk Trade Council – såvel som EU's og EU's medlemsstaters indsatser inden for samme områder.

- *Grøn omstilling, klima og landbrug*

Danmark vil støtte georgiske myndigheder, der er aktive inden for klima og grøn omstilling – herunder håndtering af klimaskabte udfordringer, klimatilpasning og biodiversitet – der komplementerer det eksisterende samarbejde mellem den danske beredsskabsstyrelse og de georgiske myndigheder vedr. kriseberedskab. De grønne initiativer vil ske inden for områder, hvor Georgien har de største behov og hvor Danmark har særlige kompetencer. Muligheder for samarbejde på landbrugsområdet vil blive undersøgt.

Forventede outcomes af Naboskabsprogrammets støtte til bæredygtig vækst, grøn omstilling og social dialog i <u>Georgien</u> :
- Grøn energiomstilling: Øget energisikkerhed og andel af vedvarende energi og tilpasning til EU's energimarked via kapacitetsforstærkede georgiske institutioner; - Georgiens klimaaftryk mindskes i henhold til Parisaftalen (Nationally Determined Contributions); - Repræsentative og demokratiske arbejdsmarkedsorganisationer arbejder på at fremme et mere inklusivt og velfungerende arbejdsmarked med særligt fokus på arbejdsmiljø, EU-certificeringer og faglige uddannelser.

8.4 Moldova indsatser

Danmark har i 2023 truffet beslutning om at øge bistanden til Moldova. Indsatsen vil blive planlagt i tæt konsultation med de moldoviske myndigheder og ske inden for Naboskabsprogrammets to hovedtemaer.

8.4.1 Understøtte reform og EU-tilnærmelse: Fremme udvikling af demokratiske institutioner

Den russiske invasion af Ukraine har efterladt et Moldova under pres, men med en regering fast besluttet på at forblive på en pro-europæisk kurs, der især skal kunne gøre Moldova mere strategisk uafhængig og forbedre den moldoviske økonomi gennem styrket samhandel med det mere stabile EU. Den pro-europæiske regering ønsker samtidig at gøre op den mærkbare

korruption, organiserede kriminalitet samt den historiske oligarkisering i landet. Hertil kommer ønsket om en yderligere styrkelse af fri information og modstandskraft i kampen mod den stadig mere intense spredning af russisk desinformation. Moldova har igangsat et omfattende program for udformning, vedtagelse og implementering af en række reformer inden for et meget stort antal områder. Særligt høje er Moldovas ambitioner i relation til sikring af retsstatsprincipperne samt kickstarten af den grønne omstilling og strategisk uafhængighed på energiområdet, hvor Moldova anser sig selv som mest sårbar i forhold til russiske forsøg på destabilisering. I forbindelse med de ambitiøse reformprogrammer udtrykker Moldova et betydeligt behov for styrkelse af den nationale kapacitet og ekspertise i relation til både udfærdigelsen samt implementeringen af de lovgivningsmæssige rammer.

- *Understøtte reform og EU-tilnærmelse. National kapacitetsstyrkelse*

Danmark ønsker at understøtte de igangværende reformer, der skal sikre en styrkelse af de demokratiske institutioner. Dette vil også bidrage til, at Moldova på sigt vil kunne imødekomme betingelserne for den EU-medlemsskabsforhandling, som landet så ståltsat arbejder sig henimod. Den danske indsats vil blive koordineret med EU's bistand og indsatser på området, ligesom den danske støtte vil blive fokuseret på de særlige områder, hvor Danmark har kompetencer; herunder bl.a. i relation til indsatser om decentralisering og bekæmpelse af desinformation. Det er vigtigt for Danmark at støtte en styrket kapacitet i de nationale institutioner, hvor Moldova ser et særligt behov herfor.

- *Understøttelse af et modstandsdygtigt og bæredygtigt civilsamfund*

Den pro-europæiske regering i Moldova har åbnet et vindue for øget inklusion af civilsamfundet i de demokratiske processer. Danmark ønsker at understøtte denne styrkelse af et modstandsdygtigt civilsamfund gennem et særligt fokus på de unge. Indsatsen vil søge at styrke deltagelse af alle køn i den demokratiske proces, ligesom det ønskes at øge modstandsdygtigheden over for slagsiderne af en ny, foranderlig politisk og social virkelighed – særligt efter den russiske invasion i Ukraine.

- *Understøttelse af uafhængige og pluralistiske medier, inkl. undersøgende journalistik – med særlig indsats for styrkelse af sammenhængen mellem digitalisering og demokratisering samt bekæmpelse af desinformation;*

Medierne i Moldova er truet af påvirkningskampager og politisk polarisering. Danmark vil særligt fokusere den bilaterale indsats ved at støtte medielovgivning, der sikrer *uafhængige og pluralistiske medier*. Danmark vil endvidere støtte de uafhængige og pluralistiske medier med at finde finansieringsmodeller, der også vil give muligheder for at skabe kvalitetsindhold. Derudover vil Danmark fortsat sætte fokus på dagsordenen "demokrati og digitalisering". I Moldova er der betydeligt fokus på desinformation og påvirkningskampagner. Danmark vil søge at styrke mediebevidstheden gennem en tilgang baseret på bevisstyret, rettighedsbaseret og konfliktsensitivt - samt fremme af kildekritisk - medieforbrug.

Indsatsen vil, hvor muligt, ske i twinning-samarbejde med danske medier og medieorganisationer med henblik på at styrke mellemfolkelige kontakter og netværk.

- *Fremme ligestilling og inklusion og demokratisk deltagelse*

Moldova har gjort fremskridt på ligestillingsområdet, herunder vedrørende kvinders politiske repræsentation. I dag er 40 % af medlemmerne i parlamentet kvinder. Samtidig er samfundet dog stadig præget af traditionelle kønsstereotyper, og kvinder er underrepræsenteret på arbejdsmarkedet. Vold mod kvinder er udbredt – 40% svarer, at de har været udsat for voldelige eller seksuelle overgreb – og alternative kønsidentiteter har trange kår, med store konsekvenser for LGBTI-personers rettigheder. Ligestillings- og kønsspørgsmål vil være et tværgående tema i alle danske indsatser. Dertil vil Danmark søge at understøtte kvindegrupper og civilsamfundsgrupper, der arbejder med ligestilling og kønsspørgsmål.

Forventede outcomes af Naboskabsprogrammets støtte til reformer og EU-tilnærmelse i Moldova: - Styrket national kapacitet mhp. videreførelse af reformer inden for særlige danske kompetenceområder. Vil også styrke EU-tilnærmelse; - Styrket modstandsdygtigt og bæredygtigt civilsamfund, der er aktiv medspiller i reformdagsordenen; - Kvinde- og ligestillingsorganisationer tager aktivt del i debatten om ligestilling og diversitet samt arbejder aktivt for at give kvinder en stemme i debatten; - Uafhængige og pluralistiske medier som en del af den moldoviske mediescene; - Styrket kapacitet og modstandskraft i regeringen såvel som blandt medie- og civilsamfundsorganisationer til at modstå desinformation og fremme af kildekritisk medieforbrug.
--

8.4.2 Energisikkerhed og retfærdig grøn omstilling

Moldova har en målsætning om at opnå klimaneutralitet inden 2050 og reducere sit udslip af drivhusgasser med 30 % inden 2030. Den nuværende energikrise og Ruslands invasion af Ukraine har demonstreret skrøbeligheden af Moldovas energisystem, der er stærkt afhængig af energiimport.

- *Understøtte landets energiafhængighed, implementering af den europæiske Green Deal og styrke kapaciteten i nationale institutioner*

Moldova har tilsluttet sig målene i EU's Green Deal gennem et nationalt initiativ kaldet "Green Agenda and Sustainable Connectivity". Herigennem er der gjort signifikante fremskridt, hvad angår etablering af de lovgivningsmæssige rammer for Moldovas energisikkerhed og grønne omstilling. Moldova har forbedret sine institutionelle kapaciteter og koordinationsmekanismer på området, men der er stadig behov for at styrke kapaciteten af de nationale institutioner. Danmark vil søge at understøtte Moldovas fortsatte lovgivningsarbejde samt implementering af nye teknologier inden for særligt energieffektivitet og vedvarende energi, ligesom Danmark vil afsøge muligheden for at bidrage til national kapacitetsopbygning.

- *Understøtte effektiv integrering af energieffektive løsninger og bæredygtighed*

Moldova ønsker at forbedre sin energiafhængighed særligt ved overførsel af teknologier og energieffektive løsninger. Den siddende regering har fokus særligt på grøn omstilling i bygninger, energidiversificering og styrkede energinet. Danmark vil søge at støtte Moldova særligt i integrering af energieffektivisering og bæredygtighed i offentlige bygninger samt i beboelsesområder. Danmark vil i tæt dialog med Moldova søge at støtte landets forskning og innovation på energiområdet samt fremme en øget opmærksomhed på og viden om bæredygtighed. Så vidt muligt ønsker Danmark også at bidrage til samarbejde mellem relevante

interessenter fra den private sektor, den akademiske verden og den offentlige sektor, inklusivt dansk-moldovisk vidensdeling.

Forventede outcomes af Naboskabsprogrammets støtte til bæredygtig vækst og retfærdig grøn omstilling i <u>Moldova</u> :
- Moldovas nationale energimyndigheder har styrket deres kapacitet til at planlægge og udmønte en politik, der sikrer Moldova en øget energisikkerhed og -uafhængighed; - Moldova har øget kapaciteten til at integrere energieffektive løsninger og bæredygtige løsninger i den konkrete udmøntning af landets energipolitik. -

8.5 Regionale indsatser, inkl. Belarus, Armenien og Aserbajdsjan.

Under Naboskabsprogrammets regionale ben er der mulighed for at gennemføre indsatser i alle de seks naboskabslande, dvs. også Belarus, Armenien og Aserbajdsjan. Hovedindsatsen sker gennem Den Ny Demokratifond. Denne har til målsætning at styrke civilsamfund og medier samt bidrage til dannelse af netværk og fremme af læring og erfaringsudvikling på tværs af landene. Den regionale del af demokratifonden er tematisk fokuseret på seks temaer: Ligestilling, unge, medier, klima, kultur og arbejdsmarked. De valgte temaer bidrager hver i deres egen ret til opfyldelsen af de strategiske mål som svar på centrale udfordringer i naboskabslandene – og udgør samtidig et potentiale for mobilisering og styrkelse af et bæredygtigt civilsamfund med henblik på at skabe demokrati nedefra. Endelig rummer de valgte temaer mulighed for samarbejde mellem civilsamfund og medier i Danmark og naboskabslandene og skaber dermed et solidt udgangspunkt for netværksdannelse og partnerskab. Under Den Ny Demokratifond er der endvidere en puljeordning, hvorfra danske civilsamfundsorganisationer i samarbejde med nationale partnere kan søge om støtte til konkrete projekter i alle seks naboskabslande. Det vil blive sikret, at der sker erfaringsudveksling, vidensdeling og koordinering med danske bilaterale indsatser, herunder Naboskabsprogramindsatser i Ukraine, Moldova og Georgien.

Der vil under det regionale ben kunne igangsættes begrænsede bilaterale partnerskabsprojekter rettet mod Belarus, Armenien og Aserbajdsjan baseret på nye udfordringer, muligheder og behov. Disse vil bygge videre på de regionale samarbejdsnetværk der på civilsamfundsområdet allerede eksisterer og omfatter partnere fra alle landene. Projekterne vil ligge inden for Naboskabsprogrammets overordnede målsætninger, og så vidt muligt blive implementeret gennem eksisterende partnere og de multi-landeprogrammer, der gennemføres under programmet.

Forventede outcomes af <u>regionale indsatser til støtte for demokrati og menneskerettigheder</u>
- Udvalgte civilsamfundsorganisationer i naboskabslandene, der arbejder med ligestilling, unge, medier, kultur, arbejdsmarked, miljø og klima og modtager støtte med henblik at styrke fortalervirksomhed og demokratisk organisering; - Civilsamfundsorganisationer, menneskerettighedsforkæmpere, kunstnere, filmskabere og journalister arbejder proaktivt på, at modarbejde restriktioner og imødegå trusler - samt bruge nye muligheder og nye politiske åbninger; - Regionalt samarbejde og tvær-tematiske erfaringsudvekslinger samt vidensdeling etableret mellem civilsamfundsorganisationer i naboskabslandene og Danmark; - Der igangsættes i relevant omfang indsatser i forhold til Belarus, Armenien og Aserbajdsjan for at adressere nye behov eller muligheder.

8.6 Strategiske sekunderinger

Danmark vil fortsætte med at udsende dansk sekunderet personale for at støtte det udviklingspolitiske arbejde i udvalgte multilaterale organisationer, særligt EU. Sekunderinger er et strategisk og fleksibelt instrument, der medvirker til at fremme synergi og erfaringsudveksling med centrale internationale organisationer samtidig med, at danske kompetencer kommer i spil og danske interesser og prioriteter fremmes.

Sekunderingerne over Naboskabsprogrammet suppleres af sekunderinger fra Udsendelsesfacilitet for Fred og Demokrati (UFD) under Freds- og Stabiliseringsfonden med udsendelse af danske rådgivere til bl.a. EU's monitoreringsmission i Georgien (EUMM), EU's rådgivningsmission i Ukraine (EUAM), EU's Partnerskabsmission i Moldova (EUPM) og EU-missionen i Armenien (EUM). Formålet med udsendelserne er at yde støtte til landene i naboskabsprogrammet inden for udvalgte strategiske prioriteter (bl.a. retssektorreformer, cyberunderstøttelse, støtte til gender-området, grænseovervågning og krigsefterforskning).

8.7 Budget

Tabel 2: Budget for Naboskabsprogrammet 2023-26 ¹⁷

I den oprindelige strategiske ramme præsenteret i januar 2022 var der til afsat 175 mio. kr. årligt til Naboskabsprogrammet, ialt 875 mio. kr. for perioden 2022-2026. Med finansloven 2023 var beløbet hævet til 235 mio. kr og i regeringens forslag til Finanslov for 2024 er der afsat 356 mio. kr. i 2024, et niveau, der forventes opretholdt i 2025-26. . Samlet giver dette et forventet budget for 2023-2026 på 1.303 mio. kr.

	Reform, konsolidering og udvikling af demokratiske institutioner og bekæmpelse af korruption	Bæredygtig vækst, grøn omstilling og social dialog	Forventet mio. kr. 2023-26
Programmidler (Finansloven § 06.32.11.10)			1.223
UKRAINE	265	100	365
GEORGIEN	144	70	214
MOLDOVA	125	55	180
REGIONALT (Den Ny Demokratifond, inkl. Belarus og twinning-samarbejde)	300	20	320
Teknisk assistance, monitorering, kommunikation og udredning/forskning			24
Uallokerede midler			120
Strategiske sekunderinger (Finansloven § 06.32.11.20)			80
Total			1.303

¹⁷ Beløbene er vejledende og kan ændres i henhold til udvikling af situationen og implementering af de enkelte programmer.

9. Bilag:

Bilag 1 Nøgletal for de seks naboskabslande

Key figures for Ukraine

Indicator	Value	Year	Source
Key Economic data			
Surface area (square km, thousands)	603.550 km ²	2018	WB WDI
Population	43,8 million	2021	WB WDI
Gross Domestic Product, GDP (Current US)	199.7 billion	2021	WB WDI
GDP Growth (annual pct.)	3.45 %	2021	WB WDI
GDP per capita (current USD)	4,827.85 USD	2021	WB WDI
'Ease of doing business' – index	No. 64 / 190	2020	WB WDI
General government final consumption expenditure (pct. of GDP)	17.74 pct.	2021	WB WDI
Tax revenue (pct. of GDP)	19.08 pct.	2021	WB WDI
Net ODA received per capita (current USD)	50.54 pct.	2021	WB WDI
Net ODA received pct. of GNI	1.13 pct.	2021	WB WDI
Current account balance, pct. of GDP	-1.94 pct.	2021	WB WDI
Total debt service (pct. of GNI)	7.43 pct.	2021	WB WDI
Inflation, consumer process (annual changes in pct.)	9.36 pct.	2021	WB WDI
Key Social data			
Population Growth (annual pct.)	-0,77 pct.	2021	WB WDI
Life expectancy at birth, total (years)	69.65 years	2021	WB WDI
Income share held by lowest 20 pct.	10.00 pct.	2020	WB WDI
Human Development Index	0,75	2021	UNDP
Key Environment data			
CO2 emissions (metric tons per capita)	3.75 MT pr. capita	2020	WB WDI
Renewable electricity output (pct. of total electricity output)	4.38 pct.	2015	WB WDI
Key Human Rights data			
Global Freedom Score, 0 - 100	50 (partly free)	2023	FH
Democracy, 0 – 7 points	3,36	2023	FH
Political Rights, 0 – 40 points	22	2023	FH
Civil rights, 0 – 60 points	28	2023	FH
Number of Human Rights Treaties Ratified (out of 18)	16	2020	OHCHR
Press Freedom, 0 (good situation) – 100 (very serious situation)	61.19	2023	RSF
Internet Freedom, 0 – 100	59 (partly free)	2023	FH
Corruption perception, 0 (highly corrupt) – 100 (very clean)	33	2022	TI

Key figures for Belarus

Indicator	Value	Year	Source
Key Economic data			
Surface area (square km, thousands)	207.610 km ²	2020	WB WDI
Population	9,3 million	2021	WB WDI
Gross Domestic Product, GDP (Current US)	69.67 billion	2021	WB WDI
GDP Growth (annual pct.)	2.44 pct.	2021	WB WDI
GDP per capita (current USD)	7,489	2021	WB WDI
'Ease of doing business' – index	No. 49 / 190	2020	WB WDI
General government final consumption expenditure (pct. of GDP)	16.82 pct.	2021	WB WDI
Tax revenue (pct. of GDP)	12.02 pct.	2020	WB WDI
Net ODA received per capita (current USD)	-27.92 pct.	2021	WB WDI
Net ODA received pct. of GNI	-0.39 pct.	2021	WB WDI
Current account balance, pct. of GDP	3.10 pct.	2021	WB WDI
Total debt service (pct. of GNI)	6.47 pct.	2021	WB WDI
Inflation, consumer process (annual changes in pct.)	9.46 pct.	2021	WB WDI
Key Social data			
Population Growth (annual pct.)	-0.83 pct.	2021	WB WDI
Life expectancy at birth, total (years)	72,4 years	2021	WB WDI
Income share held by lowest 20 pct.	10.3 pct.	2020	WB WDI
Human Development Index	0,817	2021	UNDP
Key Environment data			
CO2 emissions (metric tons per capita)	5.84 MT per capita	2021	WB WDI
Renewable electricity output (pct. of total electricity output)	0.82 pct.	2015	WB WDI
Key Human Rights data			
Global Freedom Score, 0 – 100	8 (not free)	2023	FH
Democracy, 0 – 7 points	1,11	2023	FH
Political Rights, 0 – 40 points	2	2023	FH
Civil rights, 0 – 60 points	6	2023	FH
Number of Human Rights Treaties Ratified (out of 18)	11	2020	OHCHR
Press Freedom, 0 (good situation) – 100 (very serious situation)	37.17	2023	RSF
Internet Freedom, 0 – 100	28 (not free)	2021	FH
Corruption perception, 0 (highly corrupt) – 100 (very clean)	39	2022	TI

Key figures for Georgia

Indicator	Value	Year	Source
Key Economic data			
Surface area (square km, thousands)	69.700 km ²	2020	WB WDI
Population	3.7 million	2021	WB WDI
Gross Domestic Product, GDP (Current US)	18.6 billion	2021	WB WDI
GDP Growth (annual pct.)	10.47 pct.	2021	WB WDI
GDP per capita (current USD)	5023.3	2021	WB WDI
'Ease of doing business' – index	No. 7 / 190	2019	WB WDI
General government final consumption expenditure (pct. of GDP)	14 pct.	2021	WB WDI
Tax revenue (pct. of GDP)	21.73 pct.	2019	WB WDI
Net ODA received per capita (current USD)	206.99	2019	WB WDI
Net ODA received pct. of GNI	4.4 pct.	2019	WB WDI
Current account balance, pct. of GDP	-10.4 pct.	2019	WB WDI
Total debt service (pct. of GNI)	15.41 pct.	2019	WB WDI
Inflation, consumer process (annual changes in pct.)	9.57 pct.	2019	WB WDI
Key Social data			
Population Growth (annual pct.)	-0.38 pct.	2021	WB WDI
Life expectancy at birth, total (years)	71.7 years	2021	WB WDI
Income share held by lowest 20 pct.	7 pct.	2021	WB WDI
Human Development Index	0,786	2021	UNDP
Key Environment data			
CO2 emissions (metric tons per capita)	2.75 MT per capita	2020	WB WDI
Renewable electricity output (pct. of total electricity output)	78.04 pct.	2015	WB WDI
Key Human Rights data			
Global Freedom Score, 0 – 100	58 (partly free)	2023	FH
Democracy, 0 – 7 points	3.04	2023	FH
Political Rights, 0 – 40 points	22	2023	FH
Civil rights, 0 – 60 points	36	2023	FH
Number of Human Rights Treaties Ratified (out of 18)	14	2020	OHCHR
Press Freedom, 0 (good situation) – 100 (very serious situation)	61.69	2023	RSF
Internet Freedom, 0 – 100	78 (free)	2023	FH
Corruption perception, 0 (highly corrupt) – 100 (very clean)	56	2022	TI

Key figures for Moldova

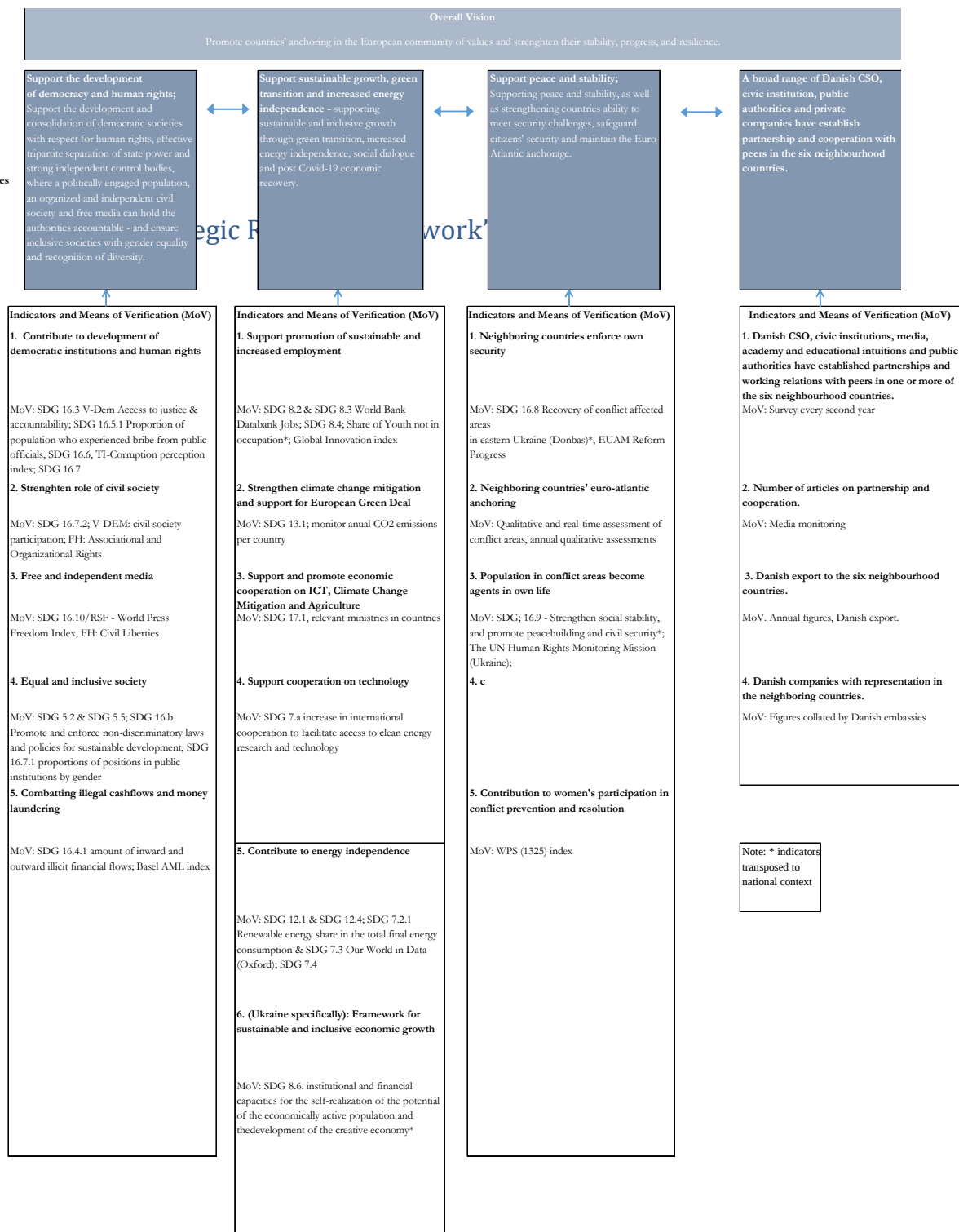
Indicator	Value	Year	Source
Key Economic data			
Surface area (square km, thousands)	33.850 km ²	2020	WB WDI
Population	2.6 million	2021	WB WDI
Gross Domestic Product, GDP (Current US)	13.69 billion	2021	WB WDI
GDP Growth (annual pct.)	13.93 pct.	2021	WB WDI
GDP per capita (current USD)	5023.3	2021	WB WDI
'Ease of doing business' – index	No. 48 / 190	2020	WB WDI
General government final consumption expenditure (pct. of GDP)	16.76 pct.	2021	WB WDI
Tax revenue (pct. of GDP)	18.39 pct.	2019	WB WDI
Net ODA received per capita (current USD)	227.75	2021	WB WDI
Net ODA received pct. of GNI	4.27 pct.	2021	WB WDI
Current account balance, pct. of GDP	-12.41 pct.	2021	WB WDI
Total debt service (pct. of GNI)	5.05 pct.	2021	WB WDI
Inflation, consumer process (annual changes in pct.)	5.11 pct.	2021	WB WDI
Key Social data			
Population Growth (annual pct.)	-0.76 pct.	2021	WB WDI
Life expectancy at birth, total (years)	68.85 years	2021	WB WDI
Income share held by lowest 20 pct.	10.10 pct.	2021	WB WDI
Human Development Index	0,711	2021	UNDP
Key Environment data			
CO2 emissions (metric tons per capita)	3.27 MT per capita	2021	WB WDI
Renewable electricity output (pct. of total electricity output)	5.37 pct.	2015	WB WDI
Key Human Rights data			
Global Freedom Score, 0 – 100	62 (partly free)	2023	FH
Democracy, 0 – 7 points	3,14	2023	FH
Political Rights, 0 – 40 points	27	2023	FH
Civil rights, 0 – 60 points	35	2023	FH
Number of Human Rights Treaties Ratified (out of 18)	13	2020	OHCHR
Press Freedom, 0 (good situation) – 100 (very serious situation)	77.62	2023	RSF
Internet Freedom, 0 – 100	-	-	-
Corruption perception, 0 (highly corrupt) – 100 (very clean)	39	2022	TI

Key figures for Armenia

Indicator	Value	Year	Source
Key Economic data			
Surface area (square km, thousands)	29.740 km ²	2020	WB WDI
Population	2.8 million	2021	WB WDI
Gross Domestic Product, GDP (Current US)	13.9 billion	2021	WB WDI
GDP Growth (annual pct.)	5.70 pct.	2021	WB WDI
GDP per capita (current USD)	4966.5	2021	WB WDI
'Ease of doing business' – index	No. 47 / 190	2020	WB WDI
General government final consumption expenditure (pct. of GDP)	15.79 pct.	2021	WB WDI
Tax revenue (pct. of GDP)	22.03 pct.	2021	WB WDI
Net ODA received per capita (current USD)	58.00	2019	WB WDI
Net ODA received pct. of GNI	1.2 pct.	2019	WB WDI
Current account balance, pct. of GDP	-3.72 pct.	2021	WB WDI
Total debt service (pct. of GNI)	15.24 pct.	2021	WB WDI
Inflation, consumer process (annual changes in pct.)	7.18 pct.	2021	WB WDI
Key Social data			
Population Growth (annual pct.)	-0.52 pct.	2021	WB WDI
Life expectancy at birth, total (years)	72.04 years	2021	WB WDI
Income share held by lowest 20 pct.	9-4 pct.	2021	WB WDI
Human Development Index	0,76	2021	UNDP
Key Environment data			
CO2 emissions (metric tons per capita)	2.40 MT per capita	2020	WB WDI
Renewable electricity output (pct. of total electricity output)	5.37 pct.	2015	WB WDI
Key Human Rights data			
Global Freedom Score, 0 – 100	54 (partly free)	2023	FH
Democracy, 0 – 7 points	3.11	2023	FH
Political Rights, 0 – 40 points	23	2023	FH
Civil rights, 0 – 60 points	31	2023	FH
Number of Human Rights Treaties Ratified (out of 18)	14	2020	OHCHR
Press Freedom, 0 (good situation) – 100 (very serious situation)	70.61	2023	RSF
Internet Freedom, 0 – 100	74 (free)	2023	FH
Corruption perception, 0 (highly corrupt) – 100 (very clean)	46	2022	TI

Key figures for Azerbaijan

Indicator	Value	Year	Source
Key Economic data			
Surface area (square km, thousands)	86.600,00 km ²	2020	WB WDI
Population	19,14 million	2021	WB WDI
Gross Domestic Product, GDP (Current US)	54,83 billion	2021	WB WDI
GDP Growth (annual pct.)	5.62 pct.	2021	WB WDI
GDP per capita (current USD)	4966.5	2021	WB WDI
'Ease of doing business' – index	No. 34 / 190	2020	WB WDI
General government final consumption expenditure (pct. of GDP)	10.83 pct.	2019	WB WDI
Tax revenue (pct. of GDP)	13.42 pct.	2021	WB WDI
Net ODA received per capita (current USD)	0.91	2021	WB WDI
Net ODA received pct. of GNI	0.02 pct.	2021	WB WDI
Current account balance, pct. of GDP	15.12 pct.	2021	WB WDI
Total debt service (pct. of GNI)	3.69 pct.	2021	WB WDI
Inflation, consumer process (annual changes in pct.)	6.65 pct.	2021	WB WDI
Key Social data			
Population Growth (annual pct.)	0.44 pct.	2021	WB WDI
Life expectancy at birth, total (years)	69.37 years	2021	WB WDI
Income share held by lowest 20 pct.	10.8 pct.	2005	WB WDI
Human Development Index	0,754	2021	UNDP
Key Environment data			
CO2 emissions (metric tons per capita)	3.40 MT per capita	2021	WB WDI
Renewable electricity output (pct. of total electricity output)	7.04 pct.	2015	WB WDI
Key Human Rights data			
Global Freedom Score, 0 – 100	9 (not free)	2023	FH
Democracy, 0 – 7 points	1.07	2023	FH
Political Rights, 0 – 40 points	2	2023	FH
Civil rights, 0 – 60 points	8	2023	FH
Number of Human Rights Treaties Ratified (out of 18)	15	2020	OHCHR
Press Freedom, 0 (good situation) – 100 (very serious situation)	39.93	2023	RSF
Internet Freedom, 0-100	38 (not free)	2023	FH
Corruption perception, 0 (highly corrupt) – 100 (very clean)	23	2022	TI

Bilag 2B 'List of Abbreviations'

Basel AML	Basel Anti Money Laundering Index (Basel Institute on Governance) - https://baselgovernance.org/basel-aml-index
FH	Freedom House - https://freedomhouse.org/report/freedom-world
ICT	Information Communication Technology
RSF	Reporters Without Borders (incl. World Press Freedom Index) - https://rsf.org/en
TI	Transparency International (incl. Corruption Perception Index) - https://www.transparency.org/en/cpi/2020/index/nzl
V-DEM	Varieties of Democracy (thematic and country reports) – https://www.v-dem.net/en/
WPS	Women Peace and Security (UN Resolution 1325) - https://wps.unwomen.org/security-council/ and https://www.un.org/womenwatch/osagi/wps/

.....

Oxford, Our World in Data: <https://ourworldindata.org/>

World Bank, Data Bank Jobs: <https://databank.worldbank.org/source/jobs>

Global Innovation Index: <https://www.globalinnovationindex.org/Home>